

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องผลการใช้ชุดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความ เป็นพลเมืองดีให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดสงขลานั้น ได้จำแนกเรื่องที่จะศึกษาเป็น 5 เรื่อง ได้แก่ ชุดการเรียนการสอน สถานการณ์จำลอง กรณีตัวอย่าง มโนทัศน์ และ ความเป็นพลเมืองดี

การนำชุดการเรียนการสอนมาใช้ในการเรียนการสอน

ชุดการเรียนการสอน (Instructional Packages) เป็น วัตกรรมการใช้สื่อการสอน ที่มีบทบาทต่อการเรียนการสอนทุกระดับในปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต เพราะชุดการเรียนการสอนเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากแนวคิด ใหม่ทางการศึกษาที่จะช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ยิ่งขึ้น

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุดการเรียนการสอน

ฮุสตันและคณะ (Houston and others, 1972) ได้ให้ความหมาย ของชุดการเรียนการสอนไว้ว่า ชุดการเรียนการสอนหมายถึง ประสบการณ์ที่จัดไว้ อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายโดยเฉพาะ ซึ่ง สอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ กิจวิวัฒนาชัย (2519) สุนันท์ ปัทมาคม (2518) และ ชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ (2523) ที่ได้ให้ความหมายของชุดการเรียนการสอน

ไว้ว่า ชุดการเรียนการสอนหมายถึง สื่อประสมที่ได้จากการรวบรวมสื่อการสอน ระบบการผลิตและการนำสื่อการสอนที่สอดคล้องกับวิชา หน่วย หัวเรื่อง และ วัตถุประสงค์ เพื่อให้ครูสามารถนำไปใช้ได้สะดวกทำให้พฤติกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สำหรับ ชม ภูมิภาค (2524) ได้กล่าวถึงชุดการเรียนการสอนว่า ชุดการเรียนการสอนเป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียน อันมีการกำหนดจุดหมายที่แน่ชัด กำหนดเนื้อหา วัสดุ และกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับ ครูและนักเรียน เพื่อให้เกิดผลบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากทรรศนะของนักการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ชุดการเรียนการสอนหมายถึง ชุดประสบการณ์ที่มีความสมบูรณ์อันมีระบบของสื่อประสมเป็นหลัก ในการช่วยให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ชุดการเรียนการสอนเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากแนวคิดใหม่ทางการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ (2523) ได้สรุปแนวคิดที่นำมาสู่การผลิตชุดการเรียนการสอนได้ดังนี้

แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดตามหลักจิตวิทยาเกี่ยวกับทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล นักการศึกษาได้นำแนวคิดนี้มาจัดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน จัดการศึกษาที่ให้อิสระในการเรียนรู้ด้วยตนเองตามกำลังความสามารถของแต่ละคน

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดที่พยายามที่จะเปลี่ยนการเรียนการสอนจากแบบเดิมที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางมีครูเป็นแหล่งความรู้ นั้น มาเป็นแบบการจัดประสบการณ์และสื่อประสมที่ตรงตามเนื้อหาวิชาในรูปแบบของชุดการสอน โดยให้นักเรียนหาความรู้ด้วยตนเองจากชุดการสอน

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวคิดที่พยายามจะจัดระบบการผลิตและการใช้อุปกรณ์การสอนให้เป็นไปในรูปสื่อประสม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนจากการใช้สื่อเพื่อ "ช่วยครูสอน" มาเป็นการ "ช่วยนักเรียนเรียน"

แนวคิดที่ 4 เป็นแนวคิดที่พยายามจะสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับสภาพแวดล้อม โดยนำสื่อการสอนและทฤษฎีกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการประกอบกิจกรรมร่วมกันของนักเรียน

แนวคิดที่ 5 เป็นแนวคิดที่ยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาจัดสภาพการเรียนรู้เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียน

1. ได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. ได้รับทราบว่า การตัดสินใจหรือการทำงานของตนถูกหรือผิดได้ทันที

ทันที

3. มีการเสริมแรงบวกที่ทำให้นักเรียนภาคภูมิใจที่ได้ทำถูกหรือคิดถูก อันจะทำให้กระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีกในอนาคต และ

4. ได้ค่อยเรียนรู้ไปทีละขั้นตามความสามารถและความสนใจของนักเรียนเองโดยไม่ต้องมีใครบังคับ การจัดสภาพที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ตามนัยดังกล่าวข้างต้นนี้ จะต้องมามีเครื่องมือช่วยให้บรรลุจุดหมายปลายทางโดยการจัดการสอนแบบโปรแกรมในรูปของกระบวนการ และใช้ชุดการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือสำคัญ

คุณลักษณะของชุดการเรียนการสอน

ชุดการเรียนการสอนถือเป็นอุปกรณ์สำเร็จรูปที่ช่วยให้เทคนิคการสอนและกระบวนการเรียนรู้ได้ผล อันเป็นคุณลักษณะหนึ่งของชุดการเรียนการสอน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2518) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของชุดการเรียนการสอนว่า จะต้องมามีคุณลักษณะดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะชุดการสอนผลิตขึ้นจากกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญหลายด้าน และมีการทดลองใช้จนแน่ใจแล้วว่าได้ผล จึงได้นำออกมาใช้ ถ้านำมาใช้แล้วเกิดข้อบกพร่องจะต้องตรวจสอบสภาพทั่วไปว่ามีส่วนใดทำให้ชุดการเรียนการสอนนั้นบกพร่อง
2. ช่วยลดภาระของผู้สอน เมื่อมีชุดการเรียนการสอนสำเร็จรูปแล้วผู้สอนจะดำเนินการตามคำแนะนำที่บอกไว้ในชุดการเรียนการสอน ตามลำดับขั้น ซึ่งแต่ละขั้นจะมีอุปกรณ์ กิจกรรม ตลอดจนข้อแนะนำไว้พร้อม
3. ช่วยให้ผู้เรียนได้ความรู้ในแนวเดียวกัน แม้ผู้เรียนจะมีจำนวนมากเท่าใดก็ตาม ซึ่งต่างกับการสอนแบบเดิม กล่าวคือ เมื่อมีผู้เรียนจำนวนมากจะต้องมีผู้สอนหลายคนในวิชาเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างกันในด้านประสิทธิภาพของการสอน
4. ช่วยผู้สอนในการประเมินผลการเรียน โดยมีข้อทดสอบไว้ครบถ้วน
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถตามความต้องการ และชุดการเรียนการสอนนี้จะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนประสบผลสำเร็จในการเรียนได้ทั้งสิ้นตามอัตราการเรียนของผู้เรียน
6. ช่วยสร้างเสริมการเรียนแบบต่อเนื่อง เพราะชุดการเรียนการสอนจะแยกเป็นรายวิชา แต่ละวิชาจะมีหน่วยการสอนเรียงลำดับเมื่อจบแต่ละหน่วยแล้วมีโอกาสติดตามหน่วยต่อไปได้ตามความต้องการของผู้เรียน

ส่วนประกอบของชุดการเรียนการสอน

ชุดการเรียนการสอนประกอบด้วยสื่อการเรียนการสอนแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ ซึ่งจะบรรจุอยู่ในกล่องหรือซองเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการใช้ สุนันท์ ปัทมาคม (2519) ได้จำแนกส่วนประกอบของชุดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. กล้อง
2. สื่อการสอนและบัตรบอกชนิดของสื่อการสอนเรียงตามลำดับการใช้
3. บันทึกการสอน
4. คู่มือครู
5. ใบสั่งงาน

สำหรับชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ (2523) ได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่เหมือน ๆ กันของชุดการเรียนการสอนในแต่ละชุดการเรียนการสอนโดยสรุปได้ดังนี้

1. คู่มือ สำหรับผู้ใช้ชุดการเรียนการสอนหรือผู้เรียนต้องเรียนจากชุดการเรียนการสอน
2. คำสั่งหรือการมอบงาน เพื่อกำหนดแนวทางการเรียนให้นักเรียน
3. เนื้อหาสาระอยู่ในรูปของสื่อการสอนแบบผสม และกิจกรรมการเรียนการสอนแบบกลุ่มและรายบุคคล ซึ่งกำหนดได้ตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
4. การประเมินผล เป็นการประเมินผลของกระบวนการ ได้แก่ แบบฝึกหัด รายงานการค้นคว้า เป็นต้น และผลการเรียนรู้ในรูปแบบของของแบบสอบต่าง ๆ ส่วนประกอบทั้งหมดจะอยู่ในกล่องหรือซองโดยจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการใช้

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นชุดการเรียนการสอนประเภทใดก็ตามควรจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. คู่มือครู สำหรับครูผู้สอนหรือผู้ที่จะนำชุดการเรียนการสอนไปใช้ ซึ่งจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนในการใช้ชุดการเรียนการสอน สิ่งที่ต้องเตรียมตลอดจนกระบวนการเรียนการสอน

2. คู่มือการเรียนสำหรับผู้เรียน ประกอบด้วย คำแนะนำในการเรียน คำสั่ง กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติตลอดการเรียนการสอน
3. เนื้อหาและประสบการณ์ อยู่ในรูปของสื่อการสอนแบบผสม กิจกรรมการเรียน วัตถุประสงค์เฉพาะและวัตถุประสงค์ทั่วไปของเนื้อหาในแต่ละตอน
4. การประเมินผล นอกเหนือจากแบบฝึกหัด รายงานการค้นคว้าต่าง ๆ แล้วยังมีแบบทดสอบก่อนและแบบทดสอบหลังเรียน เพื่อเป็นการประเมินผลและเพื่อสะดวกต่อการใช้

ประเภทของชุดการเรียนการสอน

สุนันท์ ปัทมาคม (2520) กับชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ (2523) ได้จำแนกประเภทของชุดการเรียนการสอนตามลักษณะการใช้ออกเป็น 3 ประเภท สอดคล้องกัน ดังนี้

1. ชุดการเรียนการสอนประกอบคำบรรยายหรือชุดการเรียนการสอนสำหรับครู เป็นชุดการเรียนการสอนที่กำหนดกิจกรรมและสื่อการสอนให้ครูใช้ประกอบการเรียนการสอนแบบบรรยาย เพื่อเปลี่ยนบทบาทของครูให้ผู้น้อยลง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนเพิ่มขึ้น ชุดการเรียนการสอนประเภทนี้จัดเป็นหน่วยเรียงลำดับไป จะบรรจุอยู่ในกล่องที่มีขนาดพอเหมาะกับจำนวนสื่อการสอน อย่างไรก็ตามหากเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่มีราคาแพงเกินไป ขนาดใหญ่หรือเล็กเกินไป แดกหรือเสียหายและสิ่งมีชีวิตเราจะไม่ใส่ไว้ในชุดการเรียนการสอน แต่จะกำหนดไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่ครูต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนทำการสอนในคู่มือครู
2. ชุดการเรียนการสอนสำหรับการสอนแบบเอกัตถภาพ เป็นชุดการเรียนการสอนที่จัดสำหรับผู้เรียนโดยเฉพาะ ผู้เรียนจะดำเนินการเรียนจากคำแนะนำที่จะปรากฏอยู่ในชุดการเรียนการสอนนั้น โดยศึกษาไปตาม

ลำดับขั้นด้วยตนเอง การเรียนมักจะนำไปศึกษาในคูหา หรือที่ใดที่หนึ่งตามความชอบของตน เมื่อศึกษาจบแล้วก็จะมาทำแบบทดสอบ เมื่อผ่านแบบทดสอบชุดแรกแล้วก็จะทำชุดต่อ ๆ ไปตามลำดับ เมื่อมีปัญหาระหว่างศึกษาชุดการเรียนการสอนแบบนี้ ผู้เรียนจะปรึกษากันได้และครูผู้สอนที่ประจำพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทันที

3. ชุดการเรียนการสอนสำหรับกิจกรรมกลุ่ม ใช้สำหรับการเรียนแบบกลุ่มกิจกรรม ครูจะทำหน้าที่เตรียมสภาพการ เป็นผู้อำนวยการและประสานงานการเรียนการสอน นักเรียนจะเรียนจากชุดการเรียนการสอนแบบกิจกรรมกลุ่มที่ยึดระบบการผลิตสื่อการสอนตามหน่วย และหัวข้อเรื่องที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องเรียนแบบกิจกรรมที่เรียกว่า "ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน" ชุดการเรียนการสอนนี้ประกอบด้วยชุดย่อยเท่ากับจำนวนศูนย์ที่แบ่งไว้ในแต่ละหน่วย ในแต่ละศูนย์มีสื่อการสอนหรือบทเรียนครบชุดตามจำนวนผู้เรียนในศูนย์กิจกรรมนั้น ๆ สื่อที่ใช้ในศูนย์จัดไว้ในรูปของสื่อประสม อาจใช้เป็นสื่อรายบุคคลหรือสื่อสำหรับกลุ่มที่ผู้เรียนทั้งศูนย์จะใช้ร่วมกันได้ ผู้เรียนที่เรียนจากชุดการเรียนการสอนแบบกิจกรรมกลุ่มจะต้องการความช่วยเหลือจากครูเพียงเล็กน้อย ในระยะเริ่มแรกเท่านั้น หลังจากเคยชินต่อวิธีการใช้แล้ว ผู้เรียนจะสามารถช่วยเหลือกันเองได้ ระหว่างประกอบกิจกรรมการเรียนหากมีปัญหาผู้เรียนสามารถซักถามครูได้เสมอ

นอกจากชุดการเรียนการสอนดังกล่าวทั้ง 3 ประเภทนี้แล้ว ยังมีชุดการเรียนการสอนประเภทอื่นแตกต่างกันไปอีก แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการใช้ เช่น ชุดการเรียนการสอน प्रकारผลิต และการใช้รายการโทรทัศน์ ชุดการเรียนการสอนสำหรับผู้ปกครองช่วยนักเรียนที่บ้าน ชุดการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่เรียนเร็ว และชุดการเรียนการสอนซ่อมเสริม เป็นต้น

การผลิตชุดการเรียนการสอนแผนจุฬา

การผลิตชุดการเรียนการสอน ใช้ระบบการผลิตชุดการเรียนการสอน แผนจุฬา (Chula Plan) ซึ่งเป็นผลจากการวิจัย โดยทูลุ่รชดาภิเชกสมโกษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2518 ซึ่งชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ เป็นผู้ดำเนินการ

การผลิตชุดการเรียนการสอนตามแผนจุฬา มีขั้นตอนที่จัดไว้เป็นระบบ โดยเริ่มจากการแบ่งหมวดหมู่ของเนื้อหาและประสบการณ์ออกเป็นหน่วย แต่ละหน่วยจะแบ่งเป็นหัวเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน มีการกำหนดมโนทัศน์ จุดมุ่งหมาย เชิงพฤติกรรม กิจกรรมการเรียนและการประเมินผล หลังจากนั้นก็ทำการเลือก สื่อการสอนที่เหมาะสม โดยให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง วัตถุประสงค์ และกิจกรรมการเรียน เมื่อผลิตสื่อการสอนออกมาแล้วจะรวมกันไว้เป็นหมวดหมู่ตามหน่วย ของแต่ละวิชา โดยใส่กล่องหรือแฟ้มแล้วแต่เห็นเหมาะสม ก่อนที่จะนำไปใช้ใน ห้องเรียนจะมีการทดลองประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้เสียก่อน โดยปรับปรุง จนกระทั่งชุดการเรียนการสอน มีคุณภาพที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้จริงตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การผลิตชุดการเรียนการสอนแผนจุฬา แบ่งเป็นขั้นตอนสำคัญ

10 ขั้นตอน คือ

1. กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาและประสบการณ์ อาจกำหนดเป็นหมวดวิชาหรือบูรณาการเป็นแบบสหวิทยาการตามที่เห็นเหมาะสม
2. กำหนดหน่วยการสอน แบ่งเนื้อหาวิชาการออกเป็นหน่วย การสอน โดยประมวลเนื้อหาวิชาที่จะให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ในหนึ่งสัปดาห์
3. กำหนดหัวเรื่อง ผู้สอนจะต้องถามตนเองก่อนว่าในการสอนแต่ละหน่วยควรให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนเรื่องอะไรบ้าง แล้วกำหนดหัวเรื่องออกมาเป็นหน่วยการสอนย่อย

4. กำหนดมโนทัศน์และหลักการ มโนทัศน์และหลักการที่กำหนดนั้น จะต้องสอดคล้องกับหน่วยและหัวเรื่อง โดยสรุปรวมแนวคิด สารและหลักเกณฑ์ สำคัญไว้ เพื่อเป็นแนวทางนำเนื้อหาการสอนให้สอดคล้องกัน

5. กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง เป็นจุดประสงค์ ทัวไป และเชิงพฤติกรรมที่ต้องมีเกณฑ์การเปลี่ยนพฤติกรรมไว้ทุกครั้ง

6. กำหนดกิจกรรมการเรียน ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นแนวทางการเลือกและการผลิตสื่อการสอน "กิจกรรม การเรียน" หมายถึงกิจกรรมทุกอย่างที่ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น การอ่านบัตรคำสั่ง ตอบคำถาม เขียนภาพ ทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เล่นเกม เป็นต้น

7. กำหนดแบบประเมินผล ต้องประเมินผลให้ตรงวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมโดยใช้แบบสอบเกณฑ์ (Criterion Test) เพื่อให้ผู้สอนทราบว่า หลังจากผ่านกิจกรรมการเรียนมาเรียบร้อยแล้ว นักเรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรม การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

8. เลือกและผลิตสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์และวิธีการที่ครูใช้ถือเป็น สื่อการสอนทั้งสิ้น เมื่อผลิตสื่อการสอนของแต่ละหัวเรื่องแล้ว ก็จัดสื่อการสอน เหล่านั้นไว้เป็นหมวดหมู่ในกล่องที่เตรียมไว้ก่อนนำไปทดลองหาประสิทธิภาพ

9. หาประสิทธิภาพชุดการสอน เพื่อเป็นการประกันว่าชุดการเรียน การสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพในการสอน ผู้สร้างจำต้องกำหนดเกณฑ์ขึ้น โดยคำนึงถึงหลักการที่ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเพื่อช่วยให้การเปลี่ยน พฤติกรรมของผู้เรียนบรรลุผล ดังนั้นการกำหนดเกณฑ์จำต้องคำนึงถึงกระบวนการ และ "ผลลัพธ์" โดยกำหนดตัวเลขเป็นร้อยละของคะแนนเฉลี่ยมีค่าเป็น E_1 , E_2

E_1 คือค่าประสิทธิภาพของกระบวนการ คิดเป็นร้อยละของคะแนนเฉลี่ย จากการทำแบบฝึกหัดและการประกอบกิจกรรม

E_2 คือค่าประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (พฤติกรรมที่เปลี่ยนในตัวผู้เรียนหลัง เรียน) คิดเป็นร้อยละของคะแนนการทดสอบหลังเรียน

การคิดค่า E_1 และ E_2 ของชุดการสอนที่สร้างขึ้น คำนวณค่าทางสถิติ โดยใช้สูตรต่อไปนี้

$$\text{สูตรที่ 1} \quad E_1 = \frac{\sum X}{N} \times 100$$

E_1 = ประสิทธิภาพของกระบวนการ
ในชุดการเรียนการสอน

X = คะแนนรวมของนักเรียนจากแบบฝึกหัดหรือกิจกรรม
ที่มอบหมาย (คะแนนประจำศูนย์)

N = จำนวนนักเรียน

A = คะแนนเต็มของแบบฝึกหัด (ประจำศูนย์)

$$\text{สูตรที่ 2} \quad E_2 = \frac{\sum f}{N} \times 100$$

E_2 = ประสิทธิภาพของชุดการสอนในการเปลี่ยนพฤติกรรม
ของผู้เรียน

f = คะแนนรวมของแบบสอบหลังเรียน

N = จำนวนนักเรียน

B = คะแนนเต็มของแบบสอบหลังเรียน

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพของชุดนิยมนั่งไว้ 90 / 90 สำหรับเนื้อหาวิชาที่เป็นความจำ และไม่ต่ำกว่า 80 / 80 สำหรับวิชาทักษะ เช่น ภาษา

เป็นต้น เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคิดตามระยะเวลาไม่สามารถเปลี่ยนและวัดได้ทันทีที่เรียนเสร็จไปแล้ว

การทดลองหาประสิทธิภาพโดยใช้สูตรดังกล่าวข้างต้น ต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. แบบหนึ่งต่อหนึ่ง (1 : 1) นำชุดการเรียนการสอนไปทดลองใช้กับเด็ก 1 - 2 คน โดยทดลองกับเด็กเก่ง ปานกลางและเด็กอ่อน การทดลองแต่ละครั้งต้องปรับปรุงสื่อการสอนให้ดีขึ้น

2. แบบกลุ่ม (1 : 10) นำชุดการเรียนการสอนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองกับเด็ก 6 - 10 คน ที่มีความสามารถคละกันแล้วทำการปรับปรุงให้ดีขึ้น

3. ภาคสนาม (1 : 100) นำชุดการเรียนการสอนไปทดลองใช้ในชั้นเรียนที่มีนักเรียนตั้งแต่ 30 - 100 คน หากการทดลองภาคสนามให้ค่า E_1 และ E_2 ให้ค่าไม่ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้จะต้องปรับปรุงชุดการเรียนการสอนและทำการทดสอบหาประสิทธิภาพซ้ำอีก

ในกรณีที่ประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนที่สร้างขึ้น ไม่ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากมีตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น สภาพของห้องเรียน ความพร้อมของผู้เรียน บทบาทและความชำนาญในการใช้ชุดการเรียนการสอนของครู เป็นต้น อาจอนุโลมให้มีระดับผิดพลาดให้ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ ประมาณ 1.5 - 5.0 %

ประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นอาจกำหนดไว้ 3 ระดับ คือ

1. สูงกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าเกิน 2.5 % ขึ้นไป

2. เท่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนเท่ากับหรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แต่ไม่เกิน 2.5 %

3. ต่ำกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนต่ำกว่าเกณฑ์แต่ไม่ต่ำกว่า 2.5 % ถือว่ายังมีประสิทธิภาพที่ยอมรับได้

10. การใช้ชุดการเรียนการสอน

ชุดการเรียนการสอนที่ได้รับการปรับปรุงและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้ว สามารถนำไปสอนผู้เรียนได้ตามประเภทของชุดการเรียนการสอนแบบบรรยาย แบบกลุ่มและรายบุคคล และตามระดับการศึกษา (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา) โดยกำหนดขั้นตอนการใช้ดังนี้

10.1 ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อพิจารณาพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน โดยใช้เวลาประมาณ 10 - 15 นาที

10.2 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

10.3 ขึ้นประกอบกิจกรรมการเรียน (ชั้นสอน) ผู้สอนบรรยายหรือให้มีการแบ่งกลุ่มประกอบกิจกรรมการเรียน

10.4 ขึ้นสรุปผลการสอน เพื่อสรุปมโนทัศน์และหลักการที่สำคัญ

10.5 ทำแบบทดสอบหลังเรียน เป็นแบบทดสอบชุดเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อดูพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป

ประโยชน์ของชุดการเรียนการสอน

ชุดการเรียนการสอน มีประโยชน์ต่อการเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ชัยยงค์ พรหมวงศ์และคณะ (2523) ได้จำแนกประโยชน์ของชุดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้สอนถ่ายทอดเนื้อหาและประสบการณ์ที่สลับซับซ้อน และมีลักษณะเป็นนามธรรมสูง เช่น การทำงานของเครื่องกล อวัยวะของร่างกาย การเติบโตของสัตว์ชั้นต่ำ เป็นต้น ซึ่งผู้สอนไม่สามารถถ่ายทอดด้วยการบรรยายได้ดี

2. ช่วยเร้าความสนใจของนักเรียนต่อสิ่งที่กำลังศึกษา เพราะชุดการเรียนการสอน จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนของตนเอง และสังคม

3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ฝึกการตัดสินใจ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

4. ช่วยสร้างความพร้อมและความมั่นใจแก่ผู้สอน เนื่องเพราะชุดการเรียนการสอนผลิตไว้เป็นหมวดหมู่ สามารถหยิบไปใช้ได้ทันที โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ค่อยมีเวลาในการเตรียมการสอนล่วงหน้า

5. ทำให้การเรียนการสอนของผู้เรียน เป็นอิสระจากอารมณ์ของผู้สอน ชุดการเรียนการสอนสามารถทำให้ผู้เรียนเรียนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าผู้สอนจะมีสภาพหรือความขัดข้องทางอารมณ์เล็กน้อยเพียงใด

6. ช่วยให้การเรียนเป็นอิสระจากบุคลิกภาพของผู้สอน เนื่องจากชุดการเรียนการสอนทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แทนครู แม้ครูจะสอนหรือพูดไม่เก่ง ผู้เรียนก็สามารถเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากชุดการเรียนการสอนที่ได้ผ่านการทดสอบประสิทธิภาพมาแล้ว

การสร้างและการใช้ชุดการเรียนการสอนตามแผนจุนำ

ชุดการเรียนการสอนตามแผนจุนำ เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อการศึกษาอย่างยิ่ง นักการศึกษาที่สนใจในเรื่องนี้จึงได้ผลิตชุดการเรียนการสอนตามแผนจุนำ เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังเช่น สุปราณี บัวเพ็ชร (2521) ที่ได้สร้างชุดการเรียนการสอนเรื่อง "จังหวัดเชียงใหม่" และ "จังหวัดภูเก็ต" สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่สาม ในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน ผลจากการนำไปทดลองและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสอน ปรากฏว่าชุดการเรียนการสอนทั้งสองชุดมีประสิทธิภาพ 88.88 / 87.88 และ 87.81 / 88.50 อยู่ในระดับ

"ต่ำกว่าเกณฑ์" แต่ยอมรับได้ ผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 แสดงว่าชุดการเรียนการสอนทั้งสองชุดนี้ทำให้ ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น

เบญจวรรณ วัฒนเสรี (2523) ได้สร้างชุดการเรียนการสอน เรื่องสังคมและวัฒนธรรม วิชามนุษย์กับสังคม สำหรับนิสิตระดับอุดมศึกษา โครงการการศึกษาทั่วไป ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการทดสอบปรากฏว่าชุดการเรียนการสอนทั้งสองหน่วยที่สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ 86.33 / 86.50 และ 87.70 / 90.35 ตามลำดับ ซึ่งตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการทดสอบ ก่อนเรียนและหลังเรียน มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าหลังจากการเรียนด้วยชุดการเรียนการสอนชุดนี้ ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น

กอแก้ว เพชรบุตร (2523) ได้สร้างชุดการเรียนการสอนเรื่อง "การสื่อสาร" วิชามนุษย์กับสังคม สำหรับนิสิตระดับอุดมศึกษาตามโครงการ การศึกษาทั่วไป ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยปรากฏว่า ชุดการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ทั้ง 2 หน่วย คือมี ประสิทธิภาพ 85.30 / 84.85 และ 83.66 / 85.66 ตรงตามเกณฑ์ที่ตั้ง ไว้และคะแนนเฉลี่ยของผลการสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แตกต่างกันที่ระดับ ความมีนัยสำคัญ .01 แสดงว่าการเรียนด้วยชุดการเรียนการสอนนี้ช่วยให้ ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น

วัฒน จุฑาวิภาต (2517) ได้สร้างชุดการเรียนการสอนเบ็ดเสร็จ รายบุคคลวิชาวัสดุและการออกแบบ สำหรับนิสิตแผนกศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองหาประสิทธิภาพของการ ใช้ชุดการเรียนการสอน ผลการวิจัยปรากฏว่าชุดการเรียนการสอนเบ็ดเสร็จ รายบุคคลและบทเรียนโปรแกรมมีประสิทธิภาพจริงใช้แทนการสอนระบบเดิมได้

วนิดา วิศวรบุตร (2517) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการระบบ ชุดการเรียนการสอนรายบุคคล สำหรับการจัดการศึกษาออกสถานที่ โดยมี

โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาผลการสอนด้วยระบบรายบุคคล ในวิชาการศึกษานอกสถานที่ โดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรมและโปรแกรมสไลด์เทป โดยคัดเลือกตัวอย่างประชากรจากนิสิตปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยปรากฏว่า การจัดระบบชุดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคลนั้นสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิชาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้จริง

สิทธิชัย ทิโลกะวิชัย (2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ชุดการเรียนเบ็ดเสร็จรายบุคคล สำหรับวิชาการผลิตภาพถ่ายเพื่อการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพและเปรียบเทียบผลการเรียน จากชุดการเรียนการสอนรายบุคคลกับการเรียนโดยอาจารย์เป็นผู้สอน ตัวอย่างประชากร คือนิสิตคณะครุศาสตร์ ระดับปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยปรากฏว่า ทั้งสองกลุ่มมีผลการเรียนเท่ากันที่ระดับ .05 แต่กลุ่มทดลองมีความจำติดแน่นกว่า แสดงว่าชุดการเรียนเบ็ดเสร็จรายบุคคลมีประสิทธิภาพสูงและให้คุณค่าทางการสอน แต่สำหรับโกสุม เจริญรวย (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างชุดการเรียนการสอนตามเอกัตภาพ วิชาหลักการสอน และการเตรียมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนและเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างการเรียนด้วยวิธีสอนตามเอกัตภาพจากชุดการเรียนการสอน กับที่เรียนด้วยวิธีสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างประชากรคือ นักศึกษาระดับ ป.กศ.สูง วิทยาลัยครูอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มที่เรียนจากชุดการเรียนการสอนตามเอกัตภาพ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนที่ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

อิทธิพล ราศรีเกรียงไกร (2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างชุดการเรียนการสอนวิชาพื้นฐานการออกแบบระดับอุดมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมาย

เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอน วิชาพื้นฐานการออกแบบ ระดับอุดมศึกษา ตัวอย่างประชากร คือ นักศึกษาวิทยาลัยครุนครปฐม ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ชุดการเรียนการสอนที่สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์สูง คือ 88.44 / 89.48 และให้คุณค่าทางการสอน คือ ผู้เรียนมีความรู้ก้าวหน้ามากขึ้น ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากชุดการเรียนการสอนกับการเรียนโดยอาจารย์เป็นผู้สอน ปรากฏว่า ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

ณรงค์ สมพงค์ (2519) ได้ศึกษาประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอนประกอบหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่สร้างขึ้นโดยการวิเคราะห์ระบบ ให้สัมพันธ์กับลักษณะความเป็นอยู่และปัญหาในท้องถิ่นชนบทภาคกลาง ไพบูลย์ เปานิล (2519) ได้ศึกษาประสิทธิภาพชุดการเรียนการสอน ประกอบหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 วิชาภาษาไทย ที่สร้างขึ้นโดยวิธีวิเคราะห์ระบบ ให้สัมพันธ์กับลักษณะความเป็นอยู่ และปัญหาในท้องถิ่นชนบทภาคกลาง ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ (2519) ได้สร้างชุดการเรียนการสอนประกอบหลักสูตรวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ให้สัมพันธ์กับลักษณะความเป็นอยู่และปัญหาชนบทภาคกลาง โดยวิธีวิเคราะห์ระบบ ลาโรจน์ แผงยัง (2519) ได้ศึกษาประสิทธิภาพของชุดการเรียนการสอน ประกอบหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 วิชาภาษาไทย ที่สร้างขึ้นโดยวิธีวิเคราะห์ระบบให้สัมพันธ์กับลักษณะความเป็นอยู่และปัญหาในท้องถิ่นชนบทภาคกลาง และสุนทร จันทรตรี (2519) ได้สร้างชุดการเรียนการสอนประกอบหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ให้สัมพันธ์กับลักษณะความเป็นอยู่และปัญหาชนบทภาคกลาง โดยใช้วิธีวิเคราะห์ระบบ ผลการศึกษาของทั้ง 5 ท่าน พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยชุดการเรียนการสอน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติ และคะแนนเฉลี่ยของการทดลองก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยชุดการเรียนการสอน ของกลุ่มทดลองแตกต่างกันโดยหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียน

จากการสร้างชุดการเรียนรู้การสอน และการนำชุดการเรียนรู้การสอนไปใช้ พบว่า ชุดการเรียนรู้การสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทั้งสิ้นและเมื่อนำชุดการเรียนรู้การสอนไปทดลองใช้ก็พบว่า ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดการเรียนรู้การสอน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีความจำติดแน่นกว่าการสอนแบบปกติ

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนรู้การสอน

การเรียนรู้การสอนที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดั่งนั้น ควรมุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรง แต่การเรียนรู้การสอนในสถานการณ์จริงจะมีปัญหาและข้อจำกัดหลายประการในเรื่องของการลงทุน เวลา เหตุการณ์ที่ต้องการ เป็นต้น ทางออกที่ดีประการหนึ่ง คือ การใช้สถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการที่ได้จัดเตรียมไว้ มีโอกาสฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ทางสังคม และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง อันจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีลักษณะของการใฝ่รู้ รู้จักคิด วิจัยและตัดสินใจด้วยตนเอง อันเป็นคุณสมบัติที่การจัดการศึกษาและสังคมคาดหวังไว้

ความเป็นมาและความหมายของการสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลอง

สถานการณ์จำลองเป็นการนำสถานการณ์ที่เคยเกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตมาจัดเป็นกิจกรรมทางการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เหมือนจริงมากที่สุด สุกา กิจจาทร (2519) ได้ศึกษาและรวบรวมความเป็นมาของสถานการณ์จำลอง โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นวิธีการที่วงการทหารนำมาใช้ก่อนวงการอื่น โดยกล่าวว่าการเล่นหมากรุก ซึ่งมีมาหลายร้อยปีแล้วถือเป็นตัวอย่าง

แรกของการฝึกอบรมของสงครามในรูปแบบของสถานการณ์จำลอง ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นเกมรบแบบต่าง ๆ และในที่สุดก็มาใช้กับการซ้อมรบของทหารที่ส่งออกไปสู่สมรภูมิ โดยใช้วิธีการหรือยุทธวิธีเดียวกันกับการรบในสภาพสนามจริง แต่แตกต่างกันตรงที่ใช้กระสุนปลอม ต่อมานักธุรกิจได้นำเอาวิธีสถานการณ์จำลองไปใช้ฝึกบุคคลที่จะดำเนินงานในบริษัท โดยจะฝึกหน้าที่ที่จะต้องรับตำแหน่งต่อไป โดยการนำสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นมาให้ผู้รับการฝึกหัดตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ทำให้บริษัทได้บุคคลที่มีความสามารถและเคยได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงการทำงานมาแล้ว

นอกจากนั้น สถานการณ์จำลองยังได้นำมาใช้กับการฝึกนักบินที่ขาดความชำนาญอีกด้วย โดยให้ฝึกจากเครื่องจำลองที่เหมือนกับเครื่องบินจริง เมื่อนักบินเข้าไปนั่งในเครื่องนี้แล้ว จะดูเหมือนว่าเขาทำการบินอยู่เพียงคนเดียว ส่วนภายนอกเครื่องมีครูผู้ดูแลควบคุมการฝึกฝน ซึ่งจะคอยป้องกันสถานการณ์ต่าง ๆ ให้กับนักบินฝึกหัด เพื่อให้เขาคอยแก้ปัญหาจากสถานการณ์เหล่านั้น ในส่วนของวงการแพทย์ได้มีการคิดค้นทำหุ่นขึ้น เพื่อให้นักศึกษาแพทย์ได้เรียนเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลหุ่น โดยหุ่นที่สร้างขึ้นจะมีระบบไหลเวียนของโลหิตเหมือนคนจริง ๆ นักศึกษาแพทย์จะเรียนการปฐมพยาบาลจากแผลที่ถูกแทง หรืออาจศึกษาเกี่ยวกับความดันโลหิตและโรคหัวใจจากหุ่นนั้น

สถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นนวัตกรรมทางการสอนรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากสถานการณ์จำลองที่ได้จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง ชูลทซ์ (Schultz, 1972) และ ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2522) ได้ให้ความหมายของการสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลองสอดคล้องกันดังนี้ สถานการณ์จำลอง หมายถึง การสอนแบบปฏิบัติการ โดยการจำลองสถานการณ์หรือการสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เรียนหรือผู้อยู่ในสถานการณ์นั้นได้ฝึกปฏิบัติและแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถถ่ายโยงการเรียนรู้จาก

การฝึกไปสู่สภาพการเรียนการสอนจริงได้

สำเร็จ เวชสุนทร (2523) ได้ให้ความหมายของการสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลอง สอดคล้องกับ สุภา อัยยีน (2530) ดังนี้ การสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึงการสอนโดยการจำลองสถานการณ์ที่มาจากสภาพที่เป็นจริงหรือคล้ายคลึงกับสิ่งที่ เป็นจริงในสังคมมากที่สุด แล้วให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ ได้แสดงออกหรือหาทางแก้ปัญหาในสถานการณ์นั้น ๆ อันเป็นวิธีการฝึกที่ไม่ทำให้ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดอยู่ในสภาพที่เป็นอันตรายหรือได้รับความเสียหายใด ๆ แต่สำหรับ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้ให้ความหมายของการสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลองแตกต่าง ๆ ออกไป โดยได้เน้นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนี้ การสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึง กระบวนการในการสร้างรูปแบบของสถานการณ์จำลองแทนสถานการณ์จริงขึ้น เพื่อศึกษาพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นในสถานการณ์จริง จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลองจะประกอบด้วย

1. การสร้างรูปแบบการสอน โดยการจำลองสภาพการณ์ที่เป็นจริงหรือคล้ายคลึงกับที่เป็นจริง
2. มุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติหรือลงมือแก้ปัญหา
3. เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

กล่าวโดยสรุป การสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนกำหนดสถานการณ์ ที่เลียนแบบสภาพการณ์ที่เป็นจริง หรือคล้ายคลึงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติหรือลงมือแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนที่จะเกิดขึ้นในสถานการณ์จริง

ความมุ่งหมายของการสร้างสถานการณ์จำลอง

การสอนโดยการสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นการนำสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกับสถานการณ์จริง มาจัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดทักษะที่พึงประสงค์ อัญชลี แจ่มเจริญ (2522) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการสร้างสถานการณ์จำลองที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้พบและรู้จักแก้ปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดและสามารถนำเอาเหตุผล มาอธิบายเพื่อประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหา
3. เพื่อพัฒนาผู้เรียนในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีวินัยในตนเอง สำนึกในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเรียนการสอน จากการฟังครูสอน แต่เพียงผู้เดียว มาเป็นการเรียนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าการสร้างสถานการณ์จำลอง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานในอันที่จะแก้ไขปัญหา ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียน ดังนั้นสถานการณ์ที่นำมาใช้จะต้องเป็นสถานการณ์ที่จะให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านรวมทั้งการเลือกรูปแบบของสถานการณ์ที่เหมาะสม

การเลือกรูปแบบของสถานการณ์จำลอง

การเลือกรูปแบบของสถานการณ์ มาสร้างเป็นสถานการณ์จำลองเพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนนั้น เทลเลอร์และวอลฟอร์ด (Tayler and Walford , 1974) ได้กล่าวถึงสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง ในการสร้างสถานการณ์

จำลองไว้ ดังนี้

1. สถานการณ์จะต้องไม่ยุ่งยากซับซ้อนแก่ผู้เรียน
2. การเสนอสถานการณ์นั้น ต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานใน
ด้านความสัมพันธ์และความร่วมมือกันของผู้เรียน
3. ให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ และเคยชินกับสถานการณ์ที่มีการ
เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยใช้เวลาอธิบายที่เร็วกว่าปกติ
4. ให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเลือกแนวทางที่ถูกต้อง
เช่น การเรียนรู้จากความผิดพลาดหรือความสำเร็จของผู้อื่น เป็นต้น

ความสำคัญของรูปแบบในการสร้างสถานการณ์จำลอง

ในการเลือกรูปแบบของสถานการณ์มาสร้างเป็นสถานการณ์จำลองนั้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงรูปแบบของสถานการณ์ที่ได้เลือกมา แทนซีและอันวิน (Tansey and Unwin, 1966) ได้กล่าวว่ารูปแบบของสถานการณ์จำลอง อาจชี้ให้เห็นบางส่วนของสถานการณ์ในชีวิตจริงได้ คุณค่าหรือความสำคัญของ รูปแบบอาจประมาณค่าได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. มีความเที่ยง คือรูปแบบนั้นจะต้องสามารถใช้แทนสถานการณ์ใน
ชีวิตจริงได้อย่างถูกต้อง

2. การออกแบบสถานการณ์จำลอง ผู้สร้างสามารถดำเนินการ
ตามขั้นตอน ดังนี้

- 2.1 กำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษา เพื่อให้เกิดความ
เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้สร้างสามารถระบุได้ว่าสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้น มุ่ง
สอนอะไรให้นักเรียน วัตถุประสงค์เน้นเรื่องใดเป็นหลัก

- 2.2 การคัดเลือกสถานการณ์ในชีวิตจริง ที่ต้องการนำมา
จำลองไว้เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกการเรียนรู้ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ

และทักษะตามต้องการ

2.3 การออกแบบโครงสร้างทั่วไปของกิจกรรม สิ่งสำคัญที่ผู้สร้างต้องกำหนดและพิจารณาในเรื่องรายละเอียดบางประการ คือ บทบาทของผู้ร่วมกิจกรรม เป้าหมายของผู้ร่วมกิจกรรมแต่ละคน ข่าวดสารข้อมูลที่จำเป็น

2.4 การสร้างและออกแบบวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในกิจกรรม การกำหนดสัญลักษณ์หรือตัวแทนในสถานการณ์จริง

2.5 การเขียนกฎเกณฑ์กติกาของกิจกรรมการสอน โดยคำนึงถึงขั้นตอนของกิจกรรม

2.6 การทดลองใช้ ผู้สร้างควรนำสถานการณ์จำลองที่ได้สร้างขึ้นไปทดลองใช้ เพื่อพิจารณาถึงขั้นตอนและกระบวนการ แล้วปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

3. การทดสอบและปรับปรุงคุณภาพของสถานการณ์จำลอง เป็นกระบวนการที่ผู้สร้างต้องกระทำอยู่เสมอ สิ่งที่ผู้สร้างต้องพิจารณาในการทดสอบและปรับปรุงคุณภาพของสถานการณ์จำลองมี 2 ด้าน

3.1 ลักษณะเป็นจริง (Realism) ของสถานการณ์จำลอง ที่สร้างขึ้นในแง่ของความตรงกับสถานการณ์จริง ความเข้าใจและความน่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

3.2 ความสามารถในการนำมาเล่น (Playability) ในแง่ของความยากง่าย ความสนุกสนาน ความเหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน

การดำเนินการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในห้องเรียน เป็นเทคนิคและวิธีการที่ครูสามารถส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักศึกษาปัญหา มีความสามารถในการวินิจฉัยปัญหาและตัดสินใจได้ถูกต้อง การรู้จักประยุกต์นำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิด

ประโยชน์แก่ตนเอง ในการดำเนินการสอนโดยการใช้สถานการณ์จำลองนั้น สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กำหนดลำดับขั้นตอนของการสอนโดยการใช้ไว้ดังนี้

1. ขั้นนำ เป็นขั้นที่ครูเริ่มนำเข้าสู่บทเรียน โดยการให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักเรียน วัตถุประสงค์ที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ การทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ และบทบาทของนักเรียน เป็นต้น
2. ขั้นดำเนินการกิจกรรมการสอน ในขั้นนี้นักเรียนแต่ละคนจะเริ่มปฏิบัติตามกิจกรรมที่ระบุไว้ ตามบทบาทที่ได้รับ ครูจะเป็นผู้ช่วยในการให้คำแนะนำช่วยเหลือ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์และอภิปรายผลในขั้นต่อไป
3. ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผล เมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลงครูควรให้นักเรียนได้ทบทวนและวิเคราะห์ประสบการณ์ต่าง ๆ ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม
4. การสรุปกิจกรรมการเรียนรู้ การสรุปจะมุ่งในเรื่องการบูรณาการ การเปรียบเทียบกับเนื้อหาของสิ่งที่เรารู้กับการดำเนินชีวิตจริง การเชื่อมโยงของสถานการณ์จริง กับสถานการณ์จำลองให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ประโยชน์ของสถานการณ์จำลอง

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนในหลาย ๆ ด้าน สุกา กิจจาทร (2519) และ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหามากมายในระยะเวลาจำกัด
2. ช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียน เกิดความร่วมมือ รู้จักสัมพันธ์ความคิด

3. ช่วยให้ผู้เรียนได้พบกับสถานการณ์ ก่อนที่จะเกิดขึ้นในชีวิตจริง สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความเข้าใจ มีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและผู้อื่นเสมอ
4. เปลี่ยนแปลงบทบาทของครู จากผู้สอนเป็นเพียงผู้แนะแนวทาง และมีวิธีการถ่ายทอดความรู้อย่างมีระบบ
5. ช่วยให้ผู้เรียนที่ยุ่งยากเป็นปัญหาที่ง่ายขึ้น มีประโยชน์ต่อการใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจปัญหาต่อไป

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอน

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอน เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักศึกษาปัญหา เข้าใจปัญหา มีความรู้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การรู้จักพิจารณาองค์ประกอบของปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการวินิจฉัยปัญหาและตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง จากสถานการณ์ที่ได้จำลองมา เป็นการเตรียมตัวนักเรียนให้พร้อมที่จะเผชิญปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จากอดีตที่ผ่านมาได้มีการศึกษาผลการนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอนดังเช่น วิเชียร ชิวพิมาน (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองปัญหาการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ ปัญญา ศิริโรจน์ (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษา กฤษฎา อวบดี (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองปัญหาการสอนวิชาภาษาอังกฤษ สมเชาว์ เนตรประเสริฐ (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลอง ปัญหาความประพฤตินักเรียน ชนิตา คัคณานต์ (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองเรื่องการเลือกและใช้สื่อการสอน ถวิล นิ่มขุนทด (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองปัญหาของครู และ จุรี ปฏิเวช (2517) ได้ศึกษาการสร้างสถานการณ์จำลองปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง โดยได้ทดลองใช้กับนิสิตคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ก่อนที่จะออกฝึกสอน ผลการศึกษาพบว่า

จากการทดลองใช้สถานการณ์จำลองเกี่ยวกับปัญหาทางด้านต่าง ๆ ของทั้ง 7 ท่าน ปรากฏว่า สถานการณ์จำลองเป็นอุปกรณ์การศึกษาที่สามารถนำไปใช้ฝึกแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนก่อนที่จะออกไปฝึกสอนจริงได้ และจากแบบสอบถามความคิดเห็น นิสิตฝึกสอนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการนำสถานการณ์จำลองมาใช้ฝึกแก้ปัญหา ก่อนออกทำการฝึกสอนจริง

สุภา อัยยีน (2530) ได้ศึกษาผลการสอนเรื่องการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดโดยการนำสถานการณ์จำลองต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของมารดาหลังคลอด ผลการศึกษานพบว่า ความสามารถในการแก้ปัญหการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดของมารดาภายหลังการสอน โดยการนำสถานการณ์จำลองสูงกว่าก่อนการสอน และความสามารถในการแก้ปัญหการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดของมารดาที่ได้รับการสอนโดยการนำสถานการณ์จำลองสูงกว่าการสอนแบบปกติ

คิกฤทธิ บุชบา (2526) ได้ศึกษาผลการสอนโดยการนำสถานการณ์จำลองและวิธีไม่ใช้สถานการณ์จำลอง ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา หน่วยปัญหาในโลกปัจจุบัน และศึกษาเจตคติและพัฒนาเจตคติต่อการสอน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษานพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การพัฒนาเจตคติต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ภายหลังการทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการเรียนการสอน พบว่า ในการเตรียมบุคคลเพื่อเผชิญปัญหาในอนาคตนั้น สามารถนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการฝึกแก้ปัญหาเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ในส่วนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการนำสถานการณ์จำลองนั้น การเรียนโดยการนำสถานการณ์จำลองจะมีผลต่อความรู้ความจำสูงขึ้น และนักเรียนที่เรียนโดยการนำสถานการณ์จำลองจะมีเจตคติสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ใช้สถานการณ์จำลอง

การนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเรียนการสอน

ปัจจุบันผู้ที่เกี่ยวข้องกับทางการศึกษา ได้ให้ความสนใจและแสวงหาเทคนิคการสอนแบบใหม่ ๆ มาใช้ ทำให้การเรียนการสอนมีชีวิตชีวาและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เทคนิคการสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่าง นับว่าเป็นเทคนิคที่ได้รับความสนใจและมีผู้นำไปใช้ในการเรียนการสอนอย่างกว้างขวาง เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ ทั้งยังสามารถปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

ความเป็นมาและความหมายของกรณีตัวอย่าง

การสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่าง (Case Study) เป็นวิธีการสอนที่ได้ใช้มานานแล้ว และเริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในวงการศึกษาของไทย ชิตพันธ์ เชื้อบุญชัย (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่างว่าได้รับการดัดแปลงมาจากการศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริกา โดยวิธีการพิพากษาอรรถคดีของศาล อาจกล่าวได้ว่า วิธีสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่างได้รับความนิยมและแพร่หลายมาหลายยุคหลายสมัยในสหรัฐอเมริกาจนถึงปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทย สมพงษ์ จิตระดับ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงการนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเรียนการสอนว่า ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้นำกรณีตัวอย่างบรรจุไว้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน โดยจะเน้นในวิชาจริยศึกษา ซึ่งเป็นวิชาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ทั้งนี้ เพราะกรณีตัวอย่างเป็นสื่อการสอนที่สร้างขึ้นง่าย มีสาระน่าสนใจ ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมในการสอนวิชาจริยศึกษา กรณีตัวอย่างสามารถสร้างได้หลายรูปแบบหลายประเภท โดยการเชื่อมโยงนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม สิ่งแวดล้อม ชีวิตประจำวันที่น่าสนใจชวนติดตามและยังหาข้อสรุปไม่ได้ มาปรับเป็นตัวอย่างแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนได้ฝึกฝนกับการเผชิญ

เรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้น รู้จักสังเกต พิจารณาต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างมีหลักการและเหตุผล

สมพงษ์ จิตระดับ (2520) ได้ให้ความหมายของกรณีตัวอย่างว่า กรณีตัวอย่าง เป็นสื่อการสอนที่สร้างขึ้นง่าย ๆ มีสาระน่าสนใจ โดยการเชื่อมโยงเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม สิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจชวนติดตามและยังหาข้อสรุปที่เด่นชัดไม่ได้ มาปรับให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน ในรูปแบบของกิจกรรมการสอนที่นำหลักกระบวนการกลุ่ม (Group Process) มาใช้

ทศนา แคมมณี (2530) ได้ให้ความหมายของการสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่างไว้ว่า กรณีตัวอย่างหมายถึงการสมมติเรื่องหรือกรณีต่าง ๆ ขึ้นมาให้น่าสนใจ โดยพยายามสอดใส่หรือสอดแทรกสิ่งที่เราอยากให้เราคิด เขาทำไว้ในเรื่องนั้น แล้วตั้งประเด็นคำถามให้เด็กคิด วิเคราะห์และหาทางแก้ปัญหา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นกล่าวได้ว่า กรณีตัวอย่าง จะประกอบด้วยสิ่งสำคัญดังนี้

1. เป็นสื่อการสอน
2. การนำเอาเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเชื่อมโยงเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมาใช้
3. มีประเด็นคำถามให้เด็กคิด

จากส่วนประกอบของกรณีตัวอย่างที่สำคัญ สามารถให้ความหมายของกรณีตัวอย่างได้ดังนี้ กรณีตัวอย่างหมายถึง สื่อการสอนที่สร้างขึ้นโดยการนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือการเชื่อมโยงเอาสิ่งต่าง ๆ หรืออาจสมมติเรื่องขึ้นโดยยังหาข้อสรุปที่เด่นชัดไม่ได้ มาตั้งเป็นประเด็นคำถามให้เด็กคิดวิเคราะห์หาคำตอบโดยใช้หลักกระบวนการกลุ่ม

ประเภทของกรณีตัวอย่าง

การสอนโดยการนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเชื่อมโยงเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่นักเรียน สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตรระดับ (2526) ได้จำแนกประเภทของกรณีตัวอย่างออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทข่าวหนังสือพิมพ์ กรณีตัวอย่างประเภทนี้เป็นที่นิยมนำมาใช้ในการสอนจริยศึกษามาก ครูสามารถคัดเลือกจากข่าวที่ทันสมัย น่าสนใจ และเกี่ยวข้องกับนักเรียน ข่าวที่นำมาจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาอาจจะมียุภาพประกอบ และคำถามหรือประเด็นที่ครูต้องคิดขึ้นเพื่อนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็น
2. ประเภทเรื่องสั้น เป็นเหตุการณ์เรื่องราวของบุคคลไม่มากนัก เนื้อเรื่องไม่สลับซับซ้อน มีความแตกต่างในเรื่องราวของการกระทำ การแสดงออกและมีเหตุการณ์สำคัญในตอนท้ายเป็นจุดสำคัญ (Climax) ของเรื่อง เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึก ความเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ต่อไป
3. ประเภทเล่าเรื่อง การสร้างกรณีตัวอย่างแบบนี้จะมีลักษณะของบุคคล 4 - 5 คนเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญอยู่ที่คุณสมบัติของบุคคล จะมีข้อดีข้อเสียรวมกันอยู่ การพิจารณาหาเหตุผลจึงต้องดูทั้งสองด้านควบคู่กันไปก่อนจะให้เหตุผลหรือความคิดเห็นได้
4. ประเภทรูปภาพ ลักษณะกรณีตัวอย่างแบบนี้จะเป็นรูปภาพการ์ตูน ซึ่งแต่ละเหตุการณ์จะมีภาพประมาณ 3 - 5 ภาพ แต่ละภาพจะมีเหตุการณ์ที่นักเรียนจะต้องดูและบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ภาพสุดท้ายจะมีลักษณะที่ก่อให้เกิดความรู้สึก ความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์
5. ประเภทเรื่องยาวตัดต่อ กรณีตัวอย่างประเภทนี้จะเป็นเหตุการณ์ เรื่องราวของบุคคลหลายคนมีสถานที่เกี่ยวข้องกับหลายแห่ง เป็นเรื่องค่อนข้างยาวมีประเด็นขบคิดหลายอย่าง มีข้อสงสัยหลายกรณี ลักษณะของกรณี

ตัวอย่างแบบนี้จะเป็นการตัดทอนเรื่องราวให้สั้นกระชับลงและอาจแบ่งเรื่องราวต่าง ๆ เป็นข้อมูลย่อย ๆ ตามจำนวนชิ้นส่วนที่เหมาะสมกับเรื่องราวและจำนวนผู้เรียน

6. ประเภทสนทนาหรือคำพูด ลักษณะกรณีตัวอย่างแบบนี้จะเป็นบทสนทนาของบุคคลที่เกี่ยวข้องกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป บทสนทนาควรจะสั้นและกระชับหรือตัดตอนเฉพาะส่วน

จากประเภทของกรณีตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประเภทของกรณีตัวอย่างนั้นมีหลายประเภทแตกต่างกันออกไป การนำไปใช้จึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความเหมาะสมขององค์ประกอบอื่น ๆ เป็นสำคัญ

แนวทางในการสร้างกรณีตัวอย่าง

การสร้างกรณีตัวอย่างนั้น ครูผู้สอนจะต้องตีตัว กระทบหรือรับต่อข่าวคราวความเคลื่อนไหว รู้จักสังเกตและหากรณีต่าง ๆ ขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์และสามารถปรับเหตุการณ์ เรื่องราวเหล่านั้นให้สอดคล้องกับเนื้อหา ตรงกับวัยและระดับวุฒิภาวะของผู้เรียน ในส่วนของขั้นตอนกระบวนการสร้างกรณีตัวอย่างนั้น สุมณ อมรวิวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระดับ (2526) วินิตา ลากเจริญ (ม.ป.ป.) และสมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้เสนอแนวทางในการสร้างกรณีตัวอย่างไว้สอดคล้องกัน ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง หรือมีส่วนใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม
2. เป็นเรื่องยังหาข้อยุติหรือข้อสรุปไม่ได้ มีประเด็นที่ต้องใช้ความคิดเห็นของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ทางเลือกของความคิดเห็นหรือคำตอบมีหลายแนวและเปิดกว้างเพื่อพิจารณาว่าความคิดเห็นใดเหมาะสมที่สุด
3. สอดคล้องกับเนื้อหา เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ของผู้เรียน แทรกข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ มีความต่อเนื่องตามลำดับเหตุการณ์ก่อนหลัง

4. ปรับเป็นกิจกรรมที่แสดงออกและเคลื่อนไหวได้ มีความสนุกสนาน น่าสนใจ
5. ท้ายสุดของกรณีตัวอย่างจะต้องมีคำถามหรือประเด็นที่ใช้ในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น

ประโยชน์ของกรณีตัวอย่าง

การนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเรียนการสอน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ความจำหรือประสบการณ์ที่ได้รับจากการร่วมกิจกรรม สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้สรุปประโยชน์จากการนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ฝึกให้นักเรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะประเด็นปัญหา มีความคิดเห็นของตนเองเกิดขึ้น
2. ฝึกให้นักเรียนได้รู้จักประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ และตัดสินใจได้มีหลักเกณฑ์และเหตุผล
3. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รู้จักแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก เจตคติของตนเองกับผู้อื่น ๆ
4. พัฒนานักเรียนในทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการเป็นผู้นำ บทบาทของสมาชิกกลุ่ม การอภิปรายกลุ่มย่อยและมติของกลุ่ม
5. เปลี่ยนแปลงบทบาทของครูจากผู้สอน เป็นผู้แนะแนวทาง

การนำกรณีตัวอย่างมาใช้ในการเรียนการสอน

กรณีตัวอย่างเป็นการนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมาปรับให้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน สมณ อมรวิวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระดับ (2526) ได้กล่าวถึงกระบวนการและลำดับขั้นการนำกรณีตัวอย่างไปใช้ในการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ศึกษาแยกแยะหัวข้อคุณธรรมที่ต้องการสอน เนื้อเรื่องที่เกี่ย
ข้อง การตั้งความคิดรวบยอด การศึกษาเพิ่มเติม
2. คัดเลือกข่าว เรื่องราว ตัวอย่างเหตุการณ์ที่สอดคล้องเหมาะสม
กับคุณธรรมที่ต้องการสอน ปรับให้เข้ากับวัย ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม
3. การกำหนดขั้นตอนการนำไปใช้ จุดมุ่งหมายลำดับขั้นตอนของ
การแสดง และขั้นตอนในการทำงานต่าง ๆ
4. การเพิ่มเติมเนื้อหา เอกสารเสริมประสบการณ์ แบบประเมินผล
5. แนวสรุปและประเด็นที่นักเรียนควรจะได้รับ เป็นขั้นตอนที่ทำให้
กรณีตัวอย่างเกิดความชัดเจนในสิ่งที่เรียนรู้ ครูผู้สอนสรุปและตั้งคำถามนำ เพื่อ
ให้นักเรียนสามารถสรุปความคิด สาระสำคัญของคุณธรรมที่นำมาเสนอได้ด้วย
ตนเอง

เพื่อให้การนำกรณีตัวอย่างไปใช้เป็นสื่อการสอนที่ดี เหมาะสมกับ
นักเรียนเสมอ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้เสนอแนะว่าครูควรมีทักษะและ
ความเข้าใจ ประกอบเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1. การสร้างกรณีตัวอย่าง ไม่ควรเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของ
บุคคลหนึ่งบุคคลใดในชั้นเรียน ครูควรหลีกเลี่ยงการนำมาใช้โดยตรง แต่ควรดัด
แปลงให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้เคียงที่สุดเท่านั้น
2. การดำเนินกิจกรรมของครูมีความสำคัญยิ่ง ครูต้องสามารถ
คลี่คลายความคิดเห็นขัดแย้งที่แตกต่างกันของนักเรียนได้โดยยึดแนวข้อสรุปที่ได้
จากข้อตกลงของกลุ่ม คุณธรรมที่ต้องการเน้น
3. กรณีตัวอย่างจะสามารถดำเนินไปด้วยดี ครูไม่ควรใช้แบบใด
แบบหนึ่งมากเกินไป ครูควรนำกิจกรรมหรือสื่อการสอนประเภทอื่นเข้ามาช่วย
ในบางครั้ง
4. กรณีตัวอย่าง เป็นสื่อการสอนที่มีจุดประสงค์สำคัญที่มุ่งเน้นให้
นักเรียนรู้จักสร้างความคิดเห็นของตนเองให้เกิดขึ้น มีความเชื่อมั่นและกล้า

แสดงออกอย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผล การสร้างกฎเกณฑ์ของกลุ่ม การรู้จัก เคารพมติหรือผลการตัดสินใจของกลุ่มร่วมกัน

5. ครูต้องคำนึงถึงความยากง่ายของกรณีตัวอย่างที่จะนำมาใช้ ใน บางกรณีอาจยากหรือง่ายเกินไปสำหรับนักเรียน การทดลองนำไปใช้กับนักเรียน กลุ่มเล็ก ๆ ในระดับเดียวกัน จะทำให้ครูสามารถนำข้อบกพร่องต่าง ๆ มาปรับปรุงให้กรณีตัวอย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

6. ครูต้องมีเทคนิคเชื่อมโยงกรณีตัวอย่างที่นำมาใช้ ให้สัมพันธ์กับ สิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องและกลมกลืน เพื่อประโยชน์ ในการหาแนวทางและข้อเสนอแนะ แก่นักเรียนที่มีข้อบกพร่องทางความประพฤติ

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโมโนทัศน์

มโนทัศน์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า CONCEPT ในภาษาไทยได้มีการ เรียกแตกต่างกันออกไป เช่น สังกัป ความคิดรวบยอด มโนคติ มโนมติ มโนภาพ เป็นต้น แต่ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า "มโนทัศน์" เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำวิจัย

ความหมายของมโนทัศน์

มโนทัศน์ เป็นเรื่องของกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นภายในสมองของแต่ละ คน จึงยากที่จะศึกษาให้ทราบได้อย่างชัดเจน นักการศึกษา นักจิตวิทยา ที่ศึกษา เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้หลายประเด็นด้วยกัน ทั้งนี้แล้ว แต่ว่าใครจะมองมโนทัศน์ไปในแง่มุมใด ดังเช่น คาร์เตอร์ วิ กู๊ด (Carter V. Good, 1973) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ ไว้ 3 ประการ คือ

1. ความคิดหรือสัญลักษณ์ของส่วนประกอบ หรือลักษณะร่วมที่สามารถ แยกออกเป็นกลุ่มเป็นพวกได้
2. สัญลักษณ์เชิงความคิดทั่วไปหรือเชิงนามธรรมเกี่ยวกับสถานการณ์ กิจการหรือวัตถุ

3. ความรู้สึกนึกคิด ความเห็น ความคิดหรือภาพความคิด

ชัยพร วิชชาวุธ (2520) ดี เช็คโก (De cecco, 1968) และ แมคโดนัล (Medonald, 1959) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์สอดคล้องกัน ดังนี้ มโนทัศน์ หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับประเภทของสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ที่มีคุณลักษณะสามัญร่วมกันตามความเข้าใจของแต่ละคน แต่สำหรับ อาคม จันทสุนทร (2523) บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2522) และ สุนน อมรวิวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ต่างออกไป ดังนี้ มโนทัศน์ หมายถึง ความเข้าใจที่สรุปรวมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ได้จากการรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ และพฤติกรรมที่ได้พบจากสิ่งแวดล้อม โดยทั้งสามได้เน้นถึงความคิดสรุปรวมจากสิ่งที่ได้ประสบมา สำหรับ ลาวัลย์ วิทยาอุทกกุล (2526) และศิริพรรณ ใจยอดศิลป์ (2528) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้สอดคล้องกับบุคคลทั้งสามแต่ได้เสริมในเรื่องของการจัดหมวดหมู่ ดังนี้ มโนทัศน์ หมายถึง แนวคิดที่สรุปรวบยอดได้จากการรวบรวมคุณลักษณะของความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของ การกระทำและความคิด แล้วจำแนกออกเป็นหมวดหมู่หรือประเภท โดยอาศัยความแตกต่าง ความคล้ายคลึง เป็นการรวบรวมเอาลักษณะร่วมของปรากฏการณ์เหล่านั้นเข้าด้วยกัน

กิลฟอร์ด (Guildford, 1952) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ดังนี้ มโนทัศน์ หมายถึง สัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่เราได้จากประสบการณ์ในการพบเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นพวก ๆ ในพวกหนึ่ง ๆ จะมีคุณลักษณะร่วมอยู่ ซึ่งก็ใกล้เคียงกับ จรุง คุณมี (2520) ที่ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ว่า มโนทัศน์ หมายถึง การรู้จักเรื่องใดเรื่องหนึ่ง วัตถุใดวัตถุหนึ่ง จนสามารถสรุปจำแนกพวกได้ว่าพวกอะไรอยู่ในพวกอะไรและเรื่องนั้นสิ่งนั้นควรมีคุณลักษณะอย่างไร ทำอะไรบ้าง

เออร์เบิร์ต จอห์น คลอสไมเออร์ (Klausmeier, 1985) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ว่า มโนทัศน์ หมายถึง สิ่งที่จะทำให้เราทราบคุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็วัตถุ เหตุการณ์หรือกระบวนการ ซึ่งทำให้

เราแยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากสิ่งอื่นได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถโยงเข้ากับกลุ่มของประเภทเดียวกันได้ เราสามารถกล่าวถึงมโนทัศน์ได้ใน 2 ลักษณะ คือ นามธรรมในจิต (Mental Construct) เป็นมโนทัศน์ที่ขึ้นกับกระบวนการการเรียนรู้โดยเฉพาะของแต่ละคน อันมีอิทธิพลต่อการคิดในสิ่งรอบ ๆ ตัว และ รูปธรรมทั่วไป (Public Entity) เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับความหมายของคำต่าง ๆ ซึ่งอาจจะพบในพจนานุกรม สารานุกรม ความหมายเหล่านี้เป็นที่รับรู้ร่วมกันในกลุ่มที่ใช้ภาษาเดียวกัน

เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และ แสตนเลย์ พี รอนสกี (Wesley and Wronski, 1973) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์สอดคล้องกับ พัลล ฮันนาคินท์ (2521) ไว้ดังนี้ มโนทัศน์ หมายถึง นามธรรมหรือความคิดโดยทั่วไป ที่รวบรวมได้มาจากกรณีเอกเทศทั้งหลาย ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทั้งหมดของประเภทหรือชั้นเฉพาะอย่างของวัตถุหรือความคิดต่าง ๆ

จากความหมายของมโนทัศน์ดังกล่าว สามารถจำแนกองค์ประกอบของมโนทัศน์ได้ดังนี้

1. สิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะร่วม
2. ความเข้าใจและการจำแนกสิ่งเร้า
3. การสรุปรวม
4. ประสพการณ์

กล่าวโดยสรุป มโนทัศน์ หมายถึง แนวความคิดที่แสดงถึงความรู้ความเข้าใจ ความคิดที่เป็นข้อสรุปรวมของบุคคล ที่มีต่อสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะร่วม โดยที่บุคคลนั้นได้รับรู้หรือเข้าใจลักษณะของสิ่งเร้าจากประสพการณ์เกี่ยวกับสิ่งเร้า นั้น แล้วจำแนกออกเป็นหมวดหมู่หรือประเภทเป็นการรวบรวมเอาลักษณะร่วมเข้าด้วยกัน

ประเภทของมโนทัศน์

มโนทัศน์เป็นความคิดโดยสรุปของแต่ละบุคคลแล้วจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ตามความแตกต่างหรือความคล้ายคลึง ในการแบ่งประเภทของมโนทัศน์นั้นสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับแนวคิดหรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก ผู้วิจัยได้รวบรวมการจำแนกประเภทของมโนทัศน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

เดวิด เอช รัสเซล (Russell, 1961) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ไว้ 8 ประเภท ตามเนื้อหาสาระดังนี้

1. มโนทัศน์ทางคณิตศาสตร์ (Mathematic Concept) เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับจำนวนเลข การวัดซึ่งมีอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน
2. มโนทัศน์ในเรื่องเวลา (Concept of Time) เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับกลางวัน กลางคืน เช้า สาย บ่าย เย็นและฤดูต่าง ๆ มโนทัศน์ในเรื่องเวลาเป็นนามธรรมมาก
3. มโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Concept) เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับเวลาและน้ำหนักรวมอยู่ด้วย เพราะวิทยาศาสตร์ขึ้นอยู่กับเวลาที่แน่นอนเกี่ยวกับเวลา น้ำหนักและปรากฏการณ์ต่าง ๆ
4. มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง (Concept of Self) คือการที่บุคคลมีความรู้สึก มีความคิดว่าตัวเขาเป็นอะไร เป็นใคร เป็นอย่างไร
5. มโนทัศน์ทางสังคม (Social Concept) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน ประชาธิปไตย ศิลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ เป็นต้น
6. มโนทัศน์ทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Concept) เป็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับมโนทัศน์ความสวยงามและขึ้นอยู่กับมโนทัศน์ทางสังคม ตัวอย่างเช่น สุนทรียภาพในภาพเขียน รูปภาพ ดนตรี เป็นต้น
7. มโนทัศน์เกี่ยวกับความขบขัน (Concept of Humour) เป็นมโนทัศน์ที่มีพัฒนาการอยู่ในขอบข่ายของสังคมที่อาศัยอยู่เป็นที่ตั้ง บางสิ่งเป็นที่

ซับซ้อนในสังคมหนึ่ง แต่ไม่ซับซ้อนในอีกสังคมหนึ่ง

8. มโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ (Miscellaneous Concept)
เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับความตาย เพศ สงคราม ฯลฯ

แจ็กเกอร์สัน เจ. เอส. บูรเนอร์ และคณะ (Bruner and Other, 1956) จอห์น บี. เดอ เซคโค (De cecco, 1968) ชวิชชัย ชัยจิรนายากุล (2520) และบุญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2523) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ไว้สอดคล้องกัน ไว้ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่มีลักษณะร่วมกัน (Conjunctive Concepts)

หมายถึง มโนทัศน์ที่เกิดจากลักษณะร่วมกันหลายอย่าง เป็นมโนทัศน์ที่อาศัยลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมมารวมกันอยู่ครบถ้วน ทั้งในรูปของจำนวนและค่าของสิ่งนั้น นับเป็นมโนทัศน์พื้นฐานที่ใช้กับอยู่ทั่วไป เช่น สุนัขมีลักษณะทั่วไปของสี ขนาด รูปร่าง เนื้อหนังและพฤติกรรมการเห่า แม้ลักษณะเฉพาะของลักษณะทั่วไปเหล่านี้จะเปลี่ยนไป เราก็ยังบอกได้ว่าเป็นสุนัข มโนทัศน์ที่เกิดจากลักษณะร่วมกันนี้ สามารถเรียนรู้และสอนได้ง่ายที่สุด

2. มโนทัศน์ที่มีลักษณะขัดแย้งกันหรือเน้นลักษณะประกอบกัน

(Disjunctive concepts) หมายถึง มโนทัศน์ที่มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งหรืออย่างอื่นสองอย่าง หรือหลายอย่างประกอบกัน เช่นวงกลมสีแดง และ/หรือ สีเขียว แสดงว่าต้องมีลักษณะรูปร่างวงกลมเป็นพื้นฐานอยู่ ส่วนสีนั้นอาจเป็นสีแดงหนึ่งหรือทั้งสองสีก็ได้

3. มโนทัศน์ที่มีลักษณะสัมพันธ์ (Relational Concepts) หมายถึง

มโนทัศน์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไป เช่น ระยะทางและทิศทาง เป็นมโนทัศน์ที่มีลักษณะสัมพันธ์ มโนทัศน์ของระยะทางเกิดจากความสัมพันธ์ของจุดสองจุด ซึ่งหมายถึงการแยกออกจากกันของจุดสองจุด มโนทัศน์ของทิศทางเป็นความสัมพันธ์ของจุดสองจุดหรือมากกว่า อันหมายถึงการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง

สำหรับ โรเบิร์ต บี ซุนด์ และลิลลี ดับบริว โจรบริดจ์ (Sund and Trowbridge, 1973) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. มโนทัศน์เชิงรูปธรรม (Concrete Concept) เป็นมโนทัศน์ที่พัฒนาจากการรับรู้จากวัตถุ เป็นรูปธรรมไปสู่ความเป็นนามธรรม
  2. มโนทัศน์เชิงกระบวนการเคลื่อนที่ (Dynamic Process Concepts) เป็นมโนทัศน์ที่มีพัฒนาจากกระบวนการที่มีการเคลื่อนที่ของสิ่งต่าง ๆ
- กมลรัตน์ หล้าสงษ์ (2528) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ ออกเป็น 2 ประเภทเช่นกัน แต่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. มโนทัศน์ชนิดเชื่อมโยง หมายถึง การจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ โดยใช้กฎเกณฑ์บางอย่างร่วมกัน มักจะเชื่อมด้วยคำว่า "และ" เช่น สัตว์สี่เท้า หมายถึงอินทรีที่มีขนยาวปกคลุมร่างกายและมีสี่เท้า เช่น แมว สุนัข ฯลฯ เป็นต้น
2. มโนทัศน์ชนิดแยกแยะ หมายถึง การจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ โดยใช้กฎเกณฑ์บางอย่างแยกแยะกันออกไปตามความแตกต่างที่ปรากฏ มโนทัศน์ชนิดนี้มักใช้คำว่า "หรือ" เข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น คนที่เป็นอธิการบดี คือบุคคลที่จบปริญญาเอก หรือจบปริญญาโทแต่ทำงานด้านบริหารมาแล้ว 5 ปี

นอกจากนี้ รัตนะ บัวสนธ์ (2532) ก็ได้จำแนกมโนทัศน์ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

1. มโนทัศน์แบบรูปธรรม หมายถึง มโนทัศน์ที่หาตัวอย่างได้โดยตรง และตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นเป็นสิ่งที่จับต้องได้ สูดดม มองเห็น ได้ยิน ได้รู้รสชัดเจน เช่น ต้นไม้ แมว ผู้หญิง เป็นต้น
2. มโนทัศน์แบบนามธรรม หมายถึง มโนทัศน์ที่ไม่สามารถหาตัวอย่างได้โดยตรง เช่น ความดี ความเลว ความจริง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปเราสามารถจำแนกประเภทของมโนทัศน์ได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการที่นำมาใช้ในการจำแนก มโนทัศน์แต่ละประเภทจะมีความ

แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะที่เป็นส่วนประกอบของ
มโนทัศน์นั้น ๆ การที่จะสรุปความคิดที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงต้องคำนึงถึงลักษณะที่
เป็นส่วนประกอบอื่นด้วย

ลำดับขั้นในการสร้างมโนทัศน์

มโนทัศน์เป็นแนวความคิดที่แสดงความรู้ ความเข้าใจ ที่บุคคลได้รับ
จากประสบการณ์ต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ ทศนคติและการนำไปสู่
พฤติกรรมต่อไป ดังนั้นการสร้างมโนทัศน์จึงจำเป็นต้องมีลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม
และถูกต้อง เกี่ยวกับลำดับขั้นของการสร้างมโนทัศน์นั้น ได้มีนักการศึกษาเสนอแนะ
ไว้หลายแนวทางด้วยกันดังนี้

เค โลเวลล์ (Lowell, 1966) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นการสร้าง
มโนทัศน์ไว้ว่า กระบวนการในการสร้างมโนทัศน์มี 3 กระบวนการ คือ การรับรู้
(Perception) การย่อ (Abstraction) และ การสรุป (Generalization)
การย่ออันนับว่าเป็นจุดสำคัญของการสร้างมโนทัศน์ ซึ่งได้แก่ลักษณะเด่นที่ร่วมกัน
ของวัตถุหรือเหตุการณ์ในสิ่งแวดล้อมนั้น เด็กจะสร้างมโนทัศน์ได้ก็ต่อเมื่อเขา
สามารถแยกแยะคุณสมบัติของวัตถุหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงสรุปครอบคลุม
จนได้ลักษณะที่ร่วมกันของสิ่งที่ค้นพบ

เดวิด พี ออซูเบล (Ausubel, 1968) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นการ
สร้างมโนทัศน์ ไว้ดังนี้

1. วิเคราะห์และแยกแยะความแตกต่างของรูปแบบของสิ่งเร้า
2. ตั้งสมมติฐานโดยพิจารณาถึงลักษณะร่วมของสิ่งเร้า
3. ทดสอบสมมติฐานที่สร้างขึ้นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ
4. เลือกข้อสมมติฐานที่สามารถรวบรวมกลุ่มสิ่งเร้าซึ่งมีลักษณะ

บางประการร่วมกัน

5. หากลักษณะจำเพาะของสิ่งเร้ามาสัมพันธ์กับแนวคิดของตน

6. แยกแยะความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์ที่รับมาใหม่กับมโนทัศน์เดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อหาความสัมพันธ์กัน

7. สรุปรอบคลุมลักษณะจำเพาะของมโนทัศน์ให้ครอบคลุมไปยังส่วนย่อยทั้งหมดในกลุ่ม

8. หาสัญลักษณ์ทางภาษาที่เหมาะสมมาใช้เป็นตัวแทนของมโนทัศน์ใหม่
เอช เจ คลอสมเฮอร์ และ เอฟ เอช โอเปอร์ (Klausmeier and Hooper, 1974) ได้ศึกษาวิจัยแล้วพบว่า การเรียนมโนทัศน์ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนและอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมในรูปของการเรียนการสอน โดยที่ลำดับขั้นการสร้างมโนทัศน์พอจะสรุปได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับรูปธรรม (Concrete Level) ซึ่งผู้เรียนจำวัตถุสิ่งต่าง ๆ ได้และนึกถึงชื่อของสิ่งนั้น ๆ ได้ เช่น เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้คำว่า "สุนัข" เป็นต้น

2. ระดับรวมกลุ่ม (Identity Level) เป็นระดับที่ผู้เรียนจำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสภาพการณ์และเวลาที่แตกต่างกันได้ ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ระดับนี้คือความสามารถสรุปความคล้ายคลึงและแผ่ขยายมโนทัศน์ได้ (Generalization) เช่น สุนัขก็ย่อมเป็นสุนัขเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ เวลา หรือมุมมองที่แตกต่างกันอย่างไรก็ตาม

3. ระดับจัดจำพวก (Classification Level) คือความสามารถในการจัดประเภทสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันเข้าด้วยกัน เช่น สุนัข ไม่ว่าจะมียรูปร่างขนาด สี หรือพันธุ์แตกต่างกันอย่างไรก็เรียกว่า สุนัข ทั้งนี้

4. ระดับนามธรรม (Formal Level) เป็นการเรียนรู้ระดับที่ผู้เรียนสามารถใช้ชื่อมโนทัศน์อธิบายความหมาย จำแนกความแตกต่างกับมโนทัศน์อื่น ๆ ได้ ถือเป็นระดับที่เรียนรู้มโนทัศน์ได้สมบูรณ์

ประสาร ทิพย์ธารา (2521) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นการสร้างมโนทัศน์ว่า จะต้องประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

1. เพทนาการ (Sensation) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลได้รับสัมผัสกับสิ่งเร้า

2. สัญชาต (Perception) เมื่อได้รับสัมผัส ประสาทสัมผัสจะตีความหมายของสิ่งที่เรสัมผัสนั้น โดยอาศัยประสบการณ์หรือการเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิม

3. ความจำ (Memory) คือการเก็บความเข้าใจที่ได้จากสัญชาต

4. การคิดค้นหาเหตุผลและสรุปผล (Generalization) คือการจัดระเบียบความคิดให้เป็นหมวดหมู่ ตลอดจนแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของสิ่งเร้า เพื่อให้เกิดความเข้าใจถ่องแท้และเกิดมโนทัศน์ที่ถูกต้อง

ลาวัวเย้ วิทยาวุฑฒิกุล (2526) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้หรือการเกิดมโนทัศน์เป็นการใช้ความคิดหรือทักษะที่ค่อนข้างซับซ้อน ประกอบด้วยความสามารถในการแยกกลุ่ม และ/หรือ จัดประเภท วิเคราะห์สิ่งที่สังเกตหรือรับรู้ ให้เห็นถึงลักษณะที่เหมือนหรือร่วมกันหลายอย่าง การย่อและสรุปนิยของลักษณะร่วม และการให้ชื่อกลุ่มแก่ลักษณะร่วมที่ได้ออกมาเป็นแนวคิดที่แสดงความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น ดังนั้นจึงได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้มโนทัศน์ไว้ดังนี้

1. ขั้นการสังเกตและการรับรู้ (Observing and Perceiving) เป็นการรับรู้ลักษณะของสิ่งเร้า คือข้อมูลที่เกี่ยวกับสิ่งของ บุคคล หรือความคิดนั้นและระบุลักษณะเหล่านั้นไว้

2. ขั้นแบ่งแยกชั้นและกลุ่ม (Categorizing and Classification) เป็นการนำเอาลักษณะของสิ่งเร้าที่ได้สังเกตและรวบรวมไว้ มาศึกษาคุณสมบัติเหมือนกันและแตกต่างกัน แล้วจัดแบ่งแยกลักษณะร่วมหรือที่เหมือนกันเข้าเป็นกลุ่มหรือประเภทได้

3. ขั้นให้ชื่อกลุ่มที่จัดไว้ (Labelling a Group of the Objects) ขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องใช้ความสามารถในทางภาษาให้ชื่อที่แสดงลักษณะร่วมของสิ่งนั้น แต่ในกรณีที่เป็นการเรียนรู้มโนทัศน์ที่จะต้องเรียนก่อนแล้ว

ให้สังเกตตามลำดับ ผู้เรียนก็จะต้องได้รับการทดสอบว่ามโนทัศน์นั้น ๆ ของเขาเป็นอย่างไร ได้เรียนรู้จริงแล้วและสามารถระบุได้ว่าจากสถานการณ์ใหม่ที่พบหรือไม่

สำหรับกระบวนการเรียนรู้มโนทัศน์นั้น ชัยพร วิชชาวุธ (2519) ได้เสนอขั้นตอนของการเรียนรู้หรือการเกิดมโนทัศน์ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้เริ่มจากที่ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ เช่น การได้เห็น ได้ฟัง เป็นต้น
2. เมื่อเกิดประสบการณ์แล้วผู้เรียนต้องสังเกตในรายละเอียดปลีกย่อยของประสบการณ์และคิดเปรียบเทียบ เช่น รูปที่เห็นนั้นเป็นสีอะไร รูปร่างเป็นอย่างไร อะไรที่เหมือนกันและอะไรที่ต่างกัน เป็นต้น
3. ผลจากการสังเกตในข้อ 2 ผู้เรียนจะต้องตั้งเป็นสมมติฐานว่ามโนทัศน์ของสิ่งเหล่านั้น คืออะไร
4. ผู้เรียนทดสอบสมมติฐาน หากผลปรากฏว่าถูกต้องก็จะคงสมมติฐานไว้ ถ้าผิดก็จะกลับไปสังเกตและตั้งสมมติฐานใหม่จนถูกต้องจึงสรุปเป็นมโนทัศน์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับขั้นของการเกิดมโนทัศน์ ตามแนวของชัยพร วิชชาวุธ สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

จากลำดับขั้นในการสร้างมโนทัศน์ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการหรือลำดับขั้นในการสร้างมโนทัศน์เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับความคิด ต้องอาศัยการพัฒนาเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกันและสลับซับซ้อน เริ่มจากการสังเกต การรับรู้ แล้วนำมาแยกแยะประสบการณ์หรือทดลองพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งไว้ เพื่อที่จะหาลักษณะเฉพาะของสิ่งแวดล้อมแล้วสร้างเป็นความเข้าใจ เพื่อสรุปรวมเป็นลักษณะเฉพาะของมโนทัศน์นั้น ๆ

การสอนเพื่อให้เกิดมโนทัศน์

มโนทัศน์เป็นความคิดที่เกิดจากการรับรู้ รวบรวมประสบการณ์และพฤติกรรมจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ แล้วนำมาเป็นข้อสรุปตามความเข้าใจของแต่ละคน ดังนั้นกระบวนการสอนเพื่อให้เกิดมโนทัศน์จึงต้องมีลักษณะและรูปแบบการสอนที่เหมาะสม นักการศึกษาได้เสนอแนวการสอนเพื่อให้เกิดมโนทัศน์ไว้หลายท่านด้วยกัน ดังเช่น

โรเบิร์ต เอ็ม ดับบลิว ทราเวอร์ส (Travers, 1967) ได้กล่าวเกี่ยวกับการสอนมโนทัศน์ไว้ว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ไว้อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับวิธีการสอนของครู วิธีสอนบางอย่างอาจจะต้องการผู้เรียนที่มีความสามารถมากกว่าอีกวิธีหนึ่ง ดังนั้น ในการสอนมโนทัศน์ ครูต้องรู้จักนำวิธีสอนไปใช้ให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน ถ้าครูใช้วิธีสอนที่ล้นซับซ้อนทั้งในด้านการเสนอตัวอย่างและการอธิบาย จะทำให้ผู้เรียนที่ไม่ค่อยฉลาดนักเกิดความยุ่งยากในการเรียนรู้ วิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กที่มีความสามารถจำกัด ครูต้องใช้วิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมา

พอล เอฟ แบรินด์ไวน์ เฟรทเซอร์ จี วัตสัน และ พอล อี แบลควูด (Brandwein, Watson and Blackwood, 1958) ได้แนะนำการสอนมโนทัศน์สรุปได้ดังนี้ การสอนมโนทัศน์ จะต้องทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในสถานการณ์ ตั้งปัญหาเพื่อที่จะหามโนทัศน์ที่ถูกต้องกับสถานการณ์นั้น และมีการพัฒนาสถานการณ์ของการเรียนรู้ใหม่เพื่อสร้างมโนทัศน์ใหม่ วิธีการที่ แบรินด์ไวน์ และคณะกล่าวถึงก็คือ วิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving Method)

จอห์น นี เดอ เซคโค (De cecco, 1968) ได้เสนอแนะวิธีการสอนมโนทัศน์ ไว้ 9 ขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

1. ระบุมุ่งหมายไว้ก่อนว่า หลังจากที่ได้เรียนรู้มโนทัศน์นั้นแล้ว ต้องการให้นักเรียนมีพฤติกรรมอะไรเกิดขึ้นบ้าง

การกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังไว้ มีผล 2 ประการ คือ

1.1 เพื่อครูจะได้ประเมินผลได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ หรือถ้านักเรียนบกพร่องตรงไหนจะได้ช่วยเหลือต่อไป

1.2 เพื่อนักเรียนจะได้ประเมินตนเองว่า มีพฤติกรรมที่กำหนดไว้นั้นชัดเจนหรือไม่

2. วิเคราะห์มโนทัศน์ที่จะให้เรียน ถ้ามโนทัศน์ที่จะเรียนมีหลายลักษณะ ครูควรลดจำนวนลักษณะที่ไม่จำเป็น โดยเน้นลักษณะที่เด่นและสำคัญเพื่อผู้เรียนจะได้เข้าใจง่ายขึ้น

3. ใช้สื่อภาษาในการสอน อธิบายให้เข้าใจ การใช้ภาษาเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะทำให้ผู้เรียนเรียนมโนทัศน์ได้ง่ายขึ้น

4. เสนอตัวอย่างมโนทัศน์ทั้งทางบวกและทางลบ โดยควรนำตัวอย่างในทางบวก มาเสนอให้มีจำนวนเพียงพอที่จะเป็นตัวแทนลักษณะของมโนทัศน์ ส่วนตัวอย่างในทางลบก็ควรเสนอให้พอที่จะแยกลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป สำหรับตัวอย่างในทางบวก เช่น มโนทัศน์ของนก ได้แก่ นกพิราบ นกเขา นกขุนทอง ตัวอย่างในทางลบที่ไม่ใช่นก เช่น สุนัข แมว ภูเขา เป็นต้น

5. เสนอตัวอย่างให้ทางบวกและทางลบที่ละเอียดอย่างในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือเสนอพร้อมกัน

6. เสนอตัวอย่างใหม่ของมโนทัศน์ทางบวก แล้วให้นักเรียนบอกว่าใช่หรือไม่ใช่สิ่งนั้นหรือไม่ ขึ้นต่อก่อน ๆ เป็นการแยกความแตกต่าง ขึ้นนี้จะเน้นถึงการสรุปความคิดทั่วไป หรือความสามารถของนักเรียนที่จะตอบสนองสิ่งเร้าใหม่ ที่อยู่ภายในข่ายของมโนทัศน์เดียวกัน

7. ทดสอบการเรียนรู้มโนทัศน์ของนักเรียน ในขั้นนี้ควรนำตัวอย่างใหม่ของมโนทัศน์ทั้งทางบวกและทางลบมาแสดง แล้วให้นักเรียนเลือกเฉพาะตัวอย่างในทางบวกหรือที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

8. ให้นักเรียนให้คำจำกัดความของมโนทัศน์นั้น

9. ให้โอกาสนักเรียนตอบสนอง และสร้างเสริมแรงให้เกิดจากการตอบสนองการเสริมแรงในการเรียนรู้โมทัศน์ มีวัตถุประสงค์ที่จะตรวจสอบการเรียนรู้เป็นเบื้องต้นซึ่งจะทำให้นักเรียนสามารถแยกแยะตัวอย่างในทางบวกและทางลบออกจากกันอย่างคงเส้นคงวา จะมีผลต่อการเรียนรู้โมทัศน์

สำหรับ ชัยพร วิชชาวุธ (2526) ได้เสนอกระบวนการสอนให้เกิดมโนทัศน์สอดคล้องกับ จอห์น พี เดอ เซคโค แต่แตกต่างกันตรงที่จำนวนขั้นตอนของ เดอ เซคโค มี 9 ขั้นตอน แต่ของชัยพร วิชชาวุธ ได้เสนอไว้เพียง 4 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นแรกสุดของการสอนมโนทัศน์ ประกอบด้วย

1.1 ผู้สอนบอกผู้เรียนว่า จะเรียนเรื่องเกี่ยวกับอะไร

1.2 บอกประโยชน์ของการมีมโนทัศน์ที่จะสอน เพื่อกระตุ้น

ความสนใจของผู้เรียน

2. ชี้นำแสดงตัวอย่าง ถือว่ามีความสำคัญมาก ผู้สอนจะแสดงตัวอย่างของมโนทัศน์ให้ผู้เรียนดู พาไปดู หรือใช้สื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์นั้นหรือด้วยการบรรยายของครูเองถ้าหาสื่ออื่นไม่ได้ แต่ต้องเป็นวิธีสุดท้าย ตัวอย่างเหล่านี้ต้องเป็นตัวอย่างที่นักเรียนจะเห็นลักษณะที่จะนำมารวบยอดได้อย่างชัดเจน มีทั้งตัวอย่างที่เป็นมโนทัศน์และไม่เป็นด้วย เพื่อให้นักเรียนได้เปรียบเทียบ

3. ชี้นำสรุปรวบยอด ครูพยายามให้นักเรียนสรุปด้วยตนเองจากตัวอย่าง ว่าลักษณะของมโนทัศน์นั้นเป็นอย่างไร โดยผู้สอนจะคอยแนะนำ แต่ไม่สรุปให้

4. ขั้นทดสอบ เมื่อผู้เรียนสามารถสรุปได้ถูกต้องแล้ว ผู้สอนจะต้องทดสอบความเข้าใจของผู้เรียนอีกครั้ง ด้วยการนำตัวอย่างที่เกี่ยวข้องมาให้สรุปรวบยอดใหม่ ถ้าไม่ถูกต้องจะกลับไปข้อ 2 และ 3 ใหม่ จนกว่าจะทดสอบได้ว่าเกิดการเรียนรู้แล้วจริง

พนัส หันนาคินท์ (2528) ได้กล่าวถึงการสอนมโนทัศน์ว่าอาจทำได้ดังนี้

1. จัดหาประสบการณ์ที่เป็นจริง การอธิบายมโนทัศน์ให้นักเรียนฟังจะชัดเจน หากว่าการอธิบายนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เขาเข้าใจอยู่แล้ว โดยเฉพาะหากเป็นสิ่งที่มีลักษณะเป็นของจริงหรือประสบการณ์จริง ในกรณีเช่นนี้ การหาอุปกรณ์การสอนที่ตรงต่อเรื่อง จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องได้ดีขึ้น
2. แลกงกฏเกณฑ์ต่าง ๆ โดยชัดเจน ประสบการณ์ที่เป็นจริง เป็นสิ่งที่จำเป็นในการสร้างมโนทัศน์ใหม่แก่นักเรียน ประสบการณ์ที่แสดงออกอย่างแจ่มแจ้งนั้น ย่อมจะสร้างมโนทัศน์ที่ถูกต้องและชัดเจน สิ่งหนึ่งที่จะช่วยได้มากก็คือ การพยายามให้นักเรียนแสดงมโนทัศน์ออกมาด้วยตนเอง การพยายามให้นักเรียนจำมโนทัศน์โดยปราศจากความเข้าใจพื้นฐานนั้น ก็เท่ากับการบังคับให้นักเรียนเป็นนกแก้วเท่านั้น
3. การให้คำอธิบายอย่างแจ่มแจ้ง ในการอธิบาย ครูจะต้องพยายามใช้หลักการที่ได้ผลในการติดต่อสื่อความคิด เช่น ใช้ประโยคง่าย ๆ ใช้คำพูดที่นักเรียนคุ้นเคย เน้นในจุดที่สำคัญด้วยการอธิบายซ้ำ หรืออธิบายในแง่มุมที่ต่างกัน และชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องย่อยที่มีอยู่ในเรื่องใหญ่

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอสรุปได้ว่า ทั้งวิธีสอนของครูและตัวนักเรียนเองเป็นปัจจัยที่สำคัญในการที่จะทำให้เด็กเกิดมโนทัศน์ ดังนั้นในการที่ผู้สอนจะให้นักเรียนเกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะต้องคำนึงถึงลำดับขั้นในการสอน วิธีการสอนที่เหมาะสมและปัจจัยในการสร้างมโนทัศน์ รวมทั้งความพร้อมของนักเรียนเป็นสำคัญ

ประโยชน์ของมโนทัศน์

มโนทัศน์เป็นแนวความคิดที่ได้สรุปรวมของแต่ละบุคคล ที่มีต่อสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะร่วม โดยที่แต่ละคนจะได้รับรู้จากประสบการณ์เกี่ยวกับ

สิ่งเร้านั้น มโนทัศน์จึงมีประโยชน์อย่างมากในกระบวนการเรียนการสอนหรือ
 วงการศึกษา จอห์น นี เดอ เซคโค (De cecco, 1968) และ
 ชม ภูมิภาค (2528) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของมโนทัศน์ไว้สอดคล้องกัน ดังนี้

1. มโนทัศน์ช่วยลดความซับซ้อนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือ
 เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย การที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าเป็นอย่างไร นั้น
 เป็นเรื่องยุ่งยากมาก ดังนั้นมนุษย์จึงใช้มโนทัศน์จัดแบ่งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็น
 กลุ่ม ทำให้การตอบสนองหรือสื่อความหมายได้ง่ายขึ้น

2. มโนทัศน์ช่วยให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ การรู้จักเป็นการจัดสิ่งเร้าให้อยู่
 กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง บุคคลต้องใช้ความสามารถนี้อยู่เสมอ เช่น การคิดว่าเสียงที่ได้
 ยินเป็นเสียงอะไร พวกไหน เป็นต้น มโนทัศน์เป็นพื้นฐานในการในการเรียนรู้
 ต่อไป

3. มโนทัศน์และหลักการ ช่วยลดความจำเป็นในการเรียนรู้ลงมาก
 เรียนครั้งหนึ่งแล้วนำไปใช้ได้เรื่อย ๆ ไม่ต้องเรียนซ้ำอีก เช่น เมื่อรู้จักสัตว์
 เลี้ยงลูกด้วยนม ต่อไปเมื่อพบสัตว์พวกเดียวกันก็จำแนกได้ เป็นต้น

4. มโนทัศน์และหลักการ ช่วยในการแก้ปัญหา ทำให้รู้จักวัตถุนั้นอยู่
 กลุ่มใด เหตุการณ์ใหม่อยู่กลุ่มใด แล้วทำให้สามารถตัดสินใจต่อไปได้ การมี
 มโนทัศน์ที่ถูกต้องและกว้างขวางก็รู้จักการแก้ปัญหา

5. มโนทัศน์และหลักการ ช่วยในการเรียนการสอน เพราะในการ
 เรียนการสอนต้องใช้สื่อมาก เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เป็นต้น
 วิชัย ราษฎร์ศิริ (2522) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของมโนทัศน์ไว้ดังนี้

1. เมื่อมีมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งใดแล้ว ก็ไม่ต้องเสียเวลาที่จะจดจำ
 รายละเอียดต่าง ๆ อีก

2. ทำให้สามารถจำแนก เปรียบเทียบ และเห็นความสัมพันธ์ของ
 สิ่งเร้า

3. ช่วยให้เห็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินต่อไปได้ เพราะมโนทัศน์เดิม เป็นพื้นฐานที่จะเรียนในขั้นสูงต่อไป

5. ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้
สรุปได้ว่ามโนทัศน์มีประโยชน์ต่อการจำแนกและจัดกลุ่มสิ่งเร้า จัดกลุ่ม ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นระบบ อันจะส่งผลให้ การเรียนการสอนสะดวกรวดเร็วมากขึ้นและมีประสิทธิภาพขึ้น

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี

การดำรงตนเป็นพลเมืองดีเป็นความปรารถนาสูงสุดของทุกคนในชาติ การที่ประเทศชาติจะมีความเจริญก้าวหน้าหรือล้าหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ด้านสังคม ก็จะขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนในชาติ เนื่องจากทุกคนจะต้องมี การสัมพันธ์กันตลอดเวลา ดังนั้น ทุกคนจึงจำเป็นต้องรู้จักยอมรับตนเอง มี มนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรับตัว รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และเห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่บุคคลทุกคนพึงมี พึงปฏิบัติ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ความหมายของพลเมืองดี

พลเมืองดีเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้สามารถดำรง ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ต่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับการดำรงชีวิตในภาวะปัจจุบันของประเทศ ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ฉะนั้นแต่ละประเทศจึงได้พยายามที่จะสร้างประชาชน ของตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ ดังนั้น การให้ความหมายของ "พลเมืองดี" จึง ย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความมุ่งหมายของแต่ละประเทศ สำหรับ ในประเทศไทยได้มีบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ให้ความหมายของ "พลเมืองดี" ไว้

เหมาะสมกับสังคมไทยในหลายลักษณะด้วยกัน เช่น

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2521) ได้ให้ความหมายของพลเมืองดีว่า หมายถึง ผู้สามารถนำตนเองได้ มีเหตุผลและวิจรรณญาณ รู้จักเลือกเฟ้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและบ้านเมือง ตื่นตัวต่อปัญหาสังคม และร่วมมือดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ปล่อยให้ผ่านไป พลเมืองดีของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่พึงวางเฉยในเหตุการณ์ต่าง ๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2526) และ ไบลอน บี มาสเซียลาล (Massialas, 1969) ได้ให้ความหมายของพลเมืองดีสอดคล้องกันว่า พลเมืองดีคือ การเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง นั่นคือการมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความรู้ มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เป็นมิตรกับคนทั่วไป ร่วมมือกันทำงานตามปกติรวมทั้งต้องมีทัศนคติและนิสัยอันพึงปรารถนาของสังคม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2504) ได้กล่าวถึงพลเมืองดีว่าคือ การที่บุคคลมีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ซึ่งเป็นการเน้นเรื่องการศึกษาอบรมเพื่อให้มีศีลธรรม วัฒนธรรม มีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบเป็นสำคัญ ในส่วนของแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2520 (ม.ป.ป.) นั้น ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษา โดยเน้นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม โดยเน้นการศึกษาเพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง ความผาสุกร่วมกันในสังคมไทยเป็นประการสำคัญ ฉะนั้นการจัดการศึกษาทุกระดับจึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รักการทำงานและสนใจที่จะมีส่วนร่วมในภารกิจของส่วนรวม ตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

เฟนตัน (Edwin Fenton, 1967) กล่าวว่า พลเมืองดีต้องเป็นผู้มีทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสม นั่นคือเป็นผู้ที่ต้องการจะมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีความรับผิดชอบต่อการบริหารทางการเมือง มีความเชื่อมั่นในเกียรติภูมิของบุคคล ยอมรับฟังคำโต้แย้งจากทุกด้านมีทักษะและความสามารถในการแสวงหาความรู้ สามารถวิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ เพื่อที่จะแยกสาระที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงได้

จากความหมายของพลเมืองดีดังกล่าว จะเห็นว่ามีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ พลเมืองดีต้องรู้ถึงการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย รู้จักใช้สิทธิหน้าที่ของตน มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ประกอบสัมมาอาชีพ มีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ เป็นต้น

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า พลเมืองดี หมายถึง การเป็นคนที่มีทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมตามสภาพของสังคม เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม อันได้แก่ การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม มีเหตุผล เคารพกฎหมาย มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความสำนึกในความสำคัญของการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม

ลักษณะของความพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดีเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของทุกสังคม เพราะการที่สังคมมีพลเมืองที่เป็นคนดี ปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมกำหนดให้ ก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความสงบสุข ความสับสนวุ่นวายของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การขาดระเบียบวินัย การหลีกเลียงกฎหมาย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลมาจากการขาดค่านิยมแห่งการเป็นพลเมืองดีของคนในสังคม ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของสังคมไทยไว้ในหลายลักษณะด้วยกัน ดังนี้

พนัส หันนาคินทร์ (2520) เห็นว่าคุณลักษณะที่น่าปลูกฝังให้กับนักเรียนในโรงเรียน คือ

1. ความยึดมั่นในวัฒนธรรมและค่านิยมอันดีงามของคนไทย เป็นผู้ มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย มีความสามัคคี มีความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณ

2. การพัฒนาสมรรถภาพส่วนบุคคล คือ ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักพึ่งตนเอง ขยันขันแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียน

3. ความสามารถในเชิงเศรษฐกิจ คือ การเป็นผู้บริโภคที่ดี รู้จักประหยัดและอดออมทรัพย์ รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักละเอียดใจต่อการหลีกเลี่ยงหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีหิริโอตตัปปะ

5. ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม คือ มีความรักชาติ ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติ จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

พุทธทาสภิกขุ (2517) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดี ว่า ควรจะมีลักษณะดังนี้ คือ ไม่เห็นแก่ตัว เชื่อฟังพระธรรม กินที่อยู่ดีพอควร เก็บหอมรอมริบ ไม่เกียจคร้านการทำงาน เชื่อเหตุผลและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ จากความเป็นพลเมืองดีในทรรศนะดังกล่าว จะมุ่งเน้นถึงลักษณะเฉพาะบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลแต่ละบุคคลมีความเป็นพลเมืองดีก็จะส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขตามไปด้วย

สุนน อมรวีวัฒน์ (2518) ณรงค์ ลินสวัสดิ์ (2521) ได้เสนอ ลักษณะของความเป็นพลเมืองดีใกล้เคียงและสอดคล้องกับแนวคิดของ วีรยุทธ วิเชียรโชติ (1983) โดยได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลเมืองดีที่ช่วยในการพัฒนาประเทศควรมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นผู้มีความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม มีความประหยัด มีความซื่อสัตย์และตรงต่อเวลา ใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ สามารถปรับตัวได้ดีพร้อมต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ มีความกระตือรือร้นและสร้างสรรค์ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตระหนักในความสำคัญของตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบและร่วมมือกับสังคม มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีเหตุผล สามารถควบคุมความทะยานอยากได้ และรักสงบ

วัชร ฐาคำ (2517) ได้รวบรวมทรรศนะของบุคคลสำคัญหลายคน ที่กล่าวเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ในยุคสังคมประชาธิปไตยไว้ 7 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1. เป็นทรรศนะของ มาสโลว์ เห็นว่าคนดี คือ "คนมีความพอดี" ได้แก่ คนที่มีลักษณะสันโดษ ยอมรับตนเองและผู้อื่น กระตือรือร้นต่อชีวิต กล้าเลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสมโดยไม่หวั่นต่อระเบียบแบบแผนที่มีอยู่

แบบที่ 2. เป็นทรรศนะของ ออลพอร์ต เห็นว่าคนดี คือ "คนที่เจริญด้วยวุฒิภาวะ" ได้แก่ คนที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คิดถึงส่วนรวม มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น รู้จักเป็นมิตรเข้าใจเห็นใจผู้อื่น

แบบที่ 3. เป็นทรรศนะของ คาร์ล โรเจอร์ เห็นว่าคนดี คือ "คนเปรียบพร้อม" ได้แก่ คนที่พร้อมจะรับสถานการณ์หรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รักอิสระวิธี เชื่อมั่นในตนเองเสมอ

แบบที่ 4. เป็นทรรศนะของ โคมบี้และสติกก์ เห็นว่าคนดี คือ "คนที่มีความพอดี" ได้แก่ คนที่มองเห็นความดีความงามในตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม มองโลกในแง่ดี

แบบที่ 5. เป็นทรรศนะของ โซบิน เห็นว่าคนดี คือ "คนมีบุคลิกภาพปกติ" ได้แก่ คนที่มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้ มีมนุษยสัมพันธ์ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดมั่นในอุดมการณ์และมาตรฐานการปฏิบัติของส่วนรวม

มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม มีความประหยัด มีความซื่อสัตย์และตรงต่อเวลา ใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ สามารถปรับตัวได้ทันพร้อมต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ มีความกระตือรือร้นและสร้างสรรค์ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตระหนักในความสำคัญของตนเอง เชื่อมมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบและร่วมมือกับสังคม มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีเหตุผล สามารถควบคุมความทะยานอยากได้ และรักสงบ

วัชร ฐะคำ (2517) ได้รวบรวมทรรศนะของบุคคลสำคัญหลายคนในที่กล่าวเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ในยุคสังคมประชาธิปไตยไว้ 7 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1. เป็นทรรศนะของ มาลโลว์ เห็นว่าคนดี คือ "คนมีความพอดี" ได้แก่ คนที่มีลักษณะสันโดษ ยอมรับตนเองและผู้อื่น กระตือรือร้นต่อชีวิต กล้าเลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสมโดยไม่หวั่นต่อระเบียบแบบแผนที่มีอยู่

แบบที่ 2. เป็นทรรศนะของ ออลพอร์ด เห็นว่าคนดี คือ "คนที่เจริญด้วยคุณภาวะ" ได้แก่ คนที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คิดถึงส่วนรวม มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น รู้สึกเป็นมิตรเข้าใจเห็นใจผู้อื่น

แบบที่ 3. เป็นทรรศนะของ คาร์ล โรเจอร์ เห็นว่าคนดี คือ "คนเพียบพร้อม" ได้แก่ คนที่พร้อมจะรับสถานการณ์หรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รักอิสระวิธี เชื่อมมั่นในตนเองเสมอ

แบบที่ 4. เป็นทรรศนะของ โคมบ์และลินิก์ เห็นว่าคนดี คือ "คนที่มีความพอดี" ได้แก่ คนที่มองเห็นความดีความงามในตนเอง เชื่อมมั่นในตนเอง รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม มองโลกในแง่ดี

แบบที่ 5. เป็นทรรศนะของ โชเบน เห็นว่าคนดี คือ "คนมีบุคลิกภาพปกติ" ได้แก่ คนที่มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้ มีมนุษยสัมพันธ์ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดมั่นในอุดมการณ์และมาตรฐานการปฏิบัติของส่วนรวม

แบบที่ 6. เป็นทรลักษณ์ของ แบริร์รอน เห็นว่าคนดี คือ "คนที่มีบุคลิกภาพสุขุม" ได้แก่ คนที่มีความสามารถจัดระบบงานได้ดี รู้จักปรับตัว มีความรู้และพลังงานสูง มองสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามที่เป็นจริงได้รวดเร็ว เข้าใจตนเอง มีคุณธรรม ใจกว้างใจดี เห็นว่าตนเองมีความสุขมากกว่าผู้อื่น

แบบที่ 7. เป็นทรลักษณ์ของ รอยฮิส เห็นว่าคนดี คือ "นักผจญภัยที่มีเหตุผล" ได้แก่ คนที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และถ่ายทอดได้ มีความอยากรู้อยากเห็นและมีความคิดเชิงวิจารณ์ เป็นตัวของตัวเอง ในการตัดสินใจมีความอดทน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (ม.ป.ป.) ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) เพื่อความเป็นพลเมืองดีจะต้องมีลักษณะ 11 ประการ คือ

1. สามารถสื่อความด้วยการอ่าน การฟัง การพูด และการเขียนอย่างมีวิจารณ์ญาณ
2. สามารถคิดคำนวณและแก้ปัญหาเกี่ยวกับจำนวนเลข ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน
3. สามารถคาดหมายการเปลี่ยนแปลงในสังคม สิ่งแวดล้อม และปฏิบัติตนให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง
4. รักษาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจของตน เพิ่มพูนอนามัยชุมชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอยู่เสมอ
5. ค่านิยมในการเสียสละ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความยินดี
6. สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่เกี่ยวกับงานอาชีพ และการพัฒนาสังคม
7. แสวงหาแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ ให้ได้ผลงานดีขึ้นกว่าเดิมเสมอ

รวมทั้งการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเสริมการพัฒนา

8. มีค่านิยมในการประกอบอาชีพสุจริต ปรับปรุงอาชีพให้ก้าวหน้า
อยู่เสมอ

9. สามารถปฏิบัติงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นียม
การทำงานร่วมกัน

10. ปฏิบัติหน้าที่ของตน ต่อบ้าน ชุมชน ประเทศชาติ ตามระบอบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และชื่นชมในความเป็นไทย

11. บำรุงรักษาทรัพยากร ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ด้วยการใช้
ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและสร้างเสริมภูมิปัญญาไทย

อรันท์ บุญประสิทธิ์ (2522) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูและ
ผู้ปกครอง เกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ใน
กรุงเทพมหานคร ผลการสำรวจพบว่าพฤติกรรมการปฏิบัติที่ต้องการให้ปฏิบัติมาก
ที่สุดในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

1. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติตนเพื่อสุขภาพอนามัย ได้แก่ การหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด

2. พฤติกรรมด้านการเรียน ได้แก่ การตั้งใจเรียนและทำงานอย่าง
สม่ำเสมอ

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติเพื่อตนเอง ได้แก่ การตรงต่อเวลา
มีระเบียบวินัย เชื่อมั่นในตนเอง

4. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติต่อผู้อื่น ได้แก่ ความกตัญญูทเวที่ต่อผู้
มีพระคุณ ความมีน้ำใจนักกีฬา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กิริยาวาจาสุภาพ เลียสละ

5. พฤติกรรมด้านการเมือง ได้แก่ การตระหนักถึงความสำคัญ
ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เคารพกฎเกณฑ์ รักษาและส่งเสริม
ขนบธรรมเนียมประเพณี

จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ที่ผู้เกี่ยวข้องได้เสนอไว้ สามารถได้แนวคิดว่าการกำหนดลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่คนในชาตินั้น ควรจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังนี้ ลักษณะของวัฒนธรรม ลักษณะโครงสร้างของสังคม ลักษณะนิสัยของคนในชาติซึ่งเป็นลักษณะประจำชาติ ปัญหาและความต้องการของสังคม และหลักจิตวิทยา

ดังนั้นลักษณะของความเป็นพลเมืองดี จึงเป็นนิสัยหรือพฤติกรรมของบุคคลซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของสังคม โดยมีพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติดังนี้

1. พฤติกรรมต่อตนเอง ได้แก่ ความมีระเบียบ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีเหตุผลในการตัดสินใจ ฯลฯ
2. พฤติกรรมต่อผู้อื่น ได้แก่ ความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณ มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา รับผิดชอบต่อสังคม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมนุษยสัมพันธ์ ฯลฯ
3. พฤติกรรมต่อสังคม ได้แก่ การตระหนักถึงความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เคารพกฎหมาย รักษาและส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ
4. พฤติกรรมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นผู้บริโภคที่ดี รู้จักการประหยัดและอดออมทรัพย์ รู้จักหลักการและวิธีการทางสหกรณ์ รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลจากการรวบรวมแนวคิดของบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สามารถสรุปลักษณะของความเป็นพลเมืองดีที่สังคมไทยต้องการ ได้ดังนี้ ลักษณะของความเป็นพลเมืองดี คือ ลักษณะที่ประชาชนพึงมีและเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ซึ่งเป็นลักษณะที่พึงมีต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต รวมทั้งสถาบันทางสังคม อันได้แก่ การมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รักษาระเบียบวินัย มีสติสัมปชัญญะ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤตินิ็ด มีความขยันหมั่นเพียร มีความประหยัด มีน้ำใจ

เป็นนักกีฬา มีความกล้าหาญและอดทน ใฝ่หาความรู้ความจริง มีค่านิยมที่ถูกต้อง ประกอบอาชีพสุจริต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ วางแผนในการทำงาน มีสุขภาพจิตดี รักษาความสะอาด พึ่งตนเอง มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความสามัคคีและเสียสละ เห็นแก่ส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณา มีความกตัญญูกตเวที เป็นสุภาพชน มีความยุติธรรม มีเหตุผล ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและรู้จักการปรับตัว มีมนุษยสัมพันธ์ ต่อต้านและไม่หลงสิ่งเสพติด รู้จักใช้และสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้บริโภคที่ดี สนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความภูมิใจในความเป็นไทย

หลักสูตรประถมศึกษาที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

โรงเรียนเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่ง ในการปลูกฝังคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีให้แก่เยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสถานศึกษาแห่งแรกของเยาวชน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม กระทรวงศึกษาธิการ (2533) ได้มีการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้สามารถมีส่วนในการปลูกฝังคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ได้วางกรอบความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

คุณลักษณะ ของผู้เรียน	เป้าหมายการศึกษาระดับประถมศึกษา พัฒนาคนและรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม	คุณลักษณะ ของพลเมืองดี
<p><u>พัฒนาคน</u></p> <p>1. มีความรู้ พื้นฐาน</p> <p>2. มีสุขภาพ กาย ใจ สมบูรณ์</p> <p>3. แก้ปัญหา เป็น</p> <p>4. เสียสละ</p> <p>5. มุ่งพัฒนา <u>พัฒนาอาชีพ</u></p> <p><u>พัฒนาสังคม</u></p> <p>ปฏิบัติหน้าที่ ของตนต่อ บ้าน ชุมชน ประเทศ และโลก</p>	<p>อ่านออก เขียนได้ คำนวณได้ เข้าใจธรรมชาติ</p> <p>บำรุงรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตน</p> <p>วิเคราะห์เหตุผลและเสนอแนวทางในการ แก้ปัญหาของตนเองและครอบครัวได้</p> <p>ไม่เอาเปรียบผู้อื่น</p> <p>รักการอ่านและแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รักการทำงานและ ทำงานเป็น</p> <p>รู้ เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของ สังคมที่บ้าน สามารถปฏิบัติตนตามบทบาท หน้าที่ ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้าน ตลอด จนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลป วัฒนธรรม ในชุมชนรอบ ๆ บ้าน .</p>	<p>เป็นสมาชิกที่ดี ของมนุษยชาติ</p> <p>เป็นสมาชิกที่ดี ของวงการอาชีพ</p> <p>เป็นสมาชิกที่ดี ของสังคม</p>

นอกจากนี้ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตร ให้มีส่วนส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ดังนี้

การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็น และครองชีพออย่างสงบสุข

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งเน้น ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ คงสภาพอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตนและครอบครัว
4. สามารถวิเคราะห์ต้นเหตุและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนและครอบครัวได้
5. มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย มีนิสัยไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข
6. มีนิสัยรักการอ่านและใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
7. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้านและชุมชน สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ ในฐานะสมาชิกที่ดี

ของบ้านและชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศิลปะ วัฒนธรรมในชุมชนรอบ ๆ บ้าน

ในส่วนของโครงสร้างความรู้หรือมวลประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียน หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ได้จัดกลุ่มประสบการณ์เพื่อพัฒนาตัวผู้เรียน เป็น 5 กลุ่มประกอบด้วย

1. กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้

1.1 ภาษาไทย การเรียนการสอนภาษาไทยมีความมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

1.1.1 ใช้ภาษาสื่อความหมายได้ โดยผู้เรียนจะต้องมีพฤติกรรม คือ ใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางภาษา ใช้ภาษาได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล มีความคิดและวิจารณญาณในการใช้ภาษา

1.1.2 เห็นคุณค่าและความงามของภาษาไทย โดยผู้เรียนจะต้องตระหนักในความสำคัญของภาษาไทย เห็นความงามของภาษาไทย มีความภูมิใจในการใช้ภาษาไทย

1.1.3 มีนิสัยรักการอ่าน

1.2 คณิตศาสตร์ มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิด การคำนวณ สามารถนำคณิตศาสตร์ไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ จึงต้องปลูกฝังผู้เรียนให้มีคุณลักษณะดังนี้

1.2.1 มีความรู้ความเข้าใจในคณิตศาสตร์พื้นฐาน และมีทักษะในการคิดคำนวณ

1.2.2 รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างมีระเบียบ ชัดเจนและรัดกุม

1.2.3 รู้คุณค่าของคณิตศาสตร์ และมีเจตคติที่ดีต่อคณิตศาสตร์

1.2.4 สามารถนำประสบการณ์ทางด้านความรู้ ความคิด และทักษะที่ได้จากการเรียนคณิตศาสตร์ไปใช้ในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความหมายและเป็นสิ่งที่รักยิ่งของทุกคน การจัดหลักสูตร กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในระดับประถมศึกษา จึงต้องจัดมวลงประสบการณ์ พื้นฐานที่จำเป็นและสามารถเกื้อกูลให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง เข้าใจธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตน ทั้งทางสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มองเห็น ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตนเองและสรรพสิ่งอันตนเป็นส่วนหนึ่งด้วย มีความคิด สติปัญญา ค่านิยม สามารถดำรงชีวิต แก้ปัญหา พัฒนาและปรับปรุงชีวิต ของตนเอง ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว สู่จุดหมายปลายทางอันชอบธรรม

3. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย เป็นกลุ่มที่ว่าด้วยกิจกรรมสร้างนิสัย ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี กิจกรรมที่จะ ช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัย ได้แก่ กิจกรรมจริยศึกษา ศิลปศึกษา พลศึกษา คณิตและนาฏศิลป์ ลูกเสือ ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์

4. กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ

หลักสูตรกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ มุ่งสอนให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติที่ สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ ทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงาน และมีการปรับ ปรุงงานอยู่เสมอ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ทำงานเป็น คุณสมบัติของการทำงานเป็น คือ มีความรู้ ทักษะในการทำงาน ทักษะดังกล่าวได้แก่ ทักษะการใช้มือและใช้เครื่องมือ ทำงาน ทักษะในกระบวนการทำงาน และทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

4.2 มีนิสัยรักการทำงาน นิสัยรักการทำงานจะเกิดขึ้นได้ต่อ เมื่อผู้เรียนมีคุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานอย่างน้อย 3 ประการ คือ มีความรู้ความ

สามารถ มีเจตคติที่ดีต่องาน และมีนิสัยรักการทำงาน

4.3 มีการปรับปรุงงานอยู่เสมอ เริ่มจากการให้วิเคราะห์งานเพื่อหาข้อบกพร่อง หาทางเลือกในการแก้ปัญหาและเลือกทางเลือก แล้วจึงนำทางเลือกที่เลือกมาปรับปรุงการทำงานและผลงานตามลำดับ

5. กลุ่มประสบการณ์พิเศษ

เนื้อหาสาระของหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ จะประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

5.1 กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

5.2 กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ

5.3 กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อซ่อมเสริมหรือเสริมความรู้

ทักษะในกลุ่มประสบการณ์ทั้ง 4

จากกรอบความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียน จุดหมายของหลักสูตร และจุดเน้นในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ได้มุ่งที่จะพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นการพัฒนาตนเองและการรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอันจะมีส่วนให้การดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข การพัฒนาผู้เรียนจะมุ่งเน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงมุ่งในส่วนของงานอาชีพและสังคมเป็นลำดับต่อไป ทั้งนี้เพราะการพัฒนาตัวบุคคลให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และดำรงตนเป็นพลเมืองดีแล้ว ย่อมจะส่งผลไปสู่สังคมอันเป็นส่วนรวมให้มีความสงบสุขและสามารถพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าได้อย่างเต็มที่ต่อไป

การพัฒนาโน้ตค้นความเป็นพลเมืองดี

ลักษณะของความเป็นพลเมืองดี เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ เพราะหากพลเมืองของประเทศเป็นผู้มีคุณภาพแล้ว ประเทศก็ย่อมจะ

เจริญก้าวหน้าและสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสงบเรียบร้อย การจัดการศึกษา
 เพื่อให้เกิดมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีได้นั้น จำเป็นจะต้องมีแนวความคิดที่ลึกซึ้ง
 และมีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนมาก เพราะการจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการให้
 ตำราหรือการเรียนเพียงในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว จะทำให้นักเรียนหมด
 โอกาสที่จะเกิดลักษณะของความเป็นพลเมืองดีได้ การจัดการศึกษาเพื่อให้เกิด
 ลักษณะของความเป็นพลเมืองดีได้นั้น ต้องเรียนโดยการปฏิบัติหรือการได้รับ
 ประสบการณ์ตรงเท่านั้น จึงจะเกิดลักษณะของความเป็นพลเมืองดีได้ตามต้องการ

เนื่องจากสภาพพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา
 และวัฒนธรรมไทย เป็นปัจจัยในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนไทย ให้มีลักษณะ
 ที่ค่อนข้างขัดแย้งและตรงกันข้ามกับลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยในยุคพัฒนา
 เช่น ระบบค่านิยมของคนไทยที่เน้นความสบาย ความพอใจ ความสนุกสนาน
 เป็นต้น ทำให้การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 เพราะเราไม่ชอบการประเมิณผล เมื่อขาดการประเมิณผลก็ทำให้ขาดการควบคุม
 คุณภาพของงานเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลอย่าง
 แท้จริง จากเหตุดังกล่าว วิรัช ฤทธิ (2525) ได้สรุปว่า ปัจจุบัน
 สังคมไทย ซึ่งความซื่อสัตย์ที่เคยเป็นค่านิยมที่ดีของคนไทยเริ่มจะล้นคลอน เพราะ
 สภาพทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ค่านิยมความร่ำรวย ความสะดวกสบาย ทำให้เกิด
 ปัญหาราชกรูร์บังหลวงขึ้น สำหรับคุณลักษณะที่จำเป็นต้องมีในยุคพัฒนา เช่น
 การใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ความกระตือรือร้น และความคิดสร้างสรรค์ นั้น
 เมื่อเทียบกับประเทศอื่นแล้วคนไทยยังมีน้อยกว่า สังคมไทยกำลังพัฒนาและสังคม
 ไทยกำลังมีปัญหาเกี่ยวกับการปลูกฝังลักษณะอุปนิสัยที่ดีประจำชาติ และการรักษา
 ค่านิยมที่ดีในวัฒนธรรม อันจะมีผลต่อการพัฒนาพลเมืองให้เป็พลเมืองดี
 ตามความต้องการของสังคมต่อไป

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ การปลูกฝังคุณลักษณะที่
 พึงประสงค์ก็เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของ

สถาบันการศึกษาที่จะปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก เพราะการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนก็เท่ากับว่าเป็นการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีให้แก่นักเรียนโดยตรงแล้วเช่นกัน สถิตย์ นิยมญาติ (2520) ได้เสนอแนะแนวทางการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ว่า การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ ควรปลูกฝัง อบรมสั่งสอนกันตั้งแต่เด็ก เพราะคุณลักษณะที่พึงประสงค์จะฝังแน่นอยู่นานยากแก่การเปลี่ยนแปลงในภายหลังอีกด้วย คำกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับการค้นคว้าของ ทิพย์สุดา นิลสินธพ (2523) ที่ได้กล่าวถึงนักทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมซึ่งหลายคนเชื่อว่า พัฒนาการทางด้านจริยธรรมที่เกิดขึ้นในช่วง 10 ปีแรกของชีวิตมนุษย์นั้น จะฝังรากลึกยากแก่การเปลี่ยนแปลงแม้เวลาจะผ่านไปนาน จะเห็นได้ว่าในช่วง 10 ปีแรกนั้น เด็กจะเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันก (2521) ได้ให้ความเห็นเสริมว่า เด็กในโรงเรียนประถมศึกษานั้น ควรจะได้เริ่มฝึกคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ การใช้เหตุผลทางจริยธรรมหรือทัศนคติเชิงจริยธรรม ด้านสุดท้ายคือ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ในระดับประถมศึกษาควรมีการฝึกอบรมทั้งสามด้านของจริยธรรมควบคู่กันไปตลอดเวลา

การเป็นพลเมืองดีจำเป็นต้องเป็นผู้ที่พร้อมด้วยคุณลักษณะหลายประการ ชาลี ลัทธิ (2507) ได้ศึกษาคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีบางประการจากนักเรียนที่จบจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และกำหนดคุณธรรมที่เป็นองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดี 10 ด้าน คือ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านตนเอง ด้านศาสนา ด้านการเรียน ด้านชุมชน ด้านผู้อื่น ด้านครอบครัว ด้านมนุษยธรรม ด้านอำนาจ และด้านประเทศชาติ ผลการศึกษาพบว่า เด็กชายและเด็กหญิง มีความเข้าใจและมีความเห็นในคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีสอดคล้องกันทุกประการ

ดาร์ตัน คิริวิริยะกุล (2525) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทรณะของครูประจำชั้นและผู้ปกครอง ในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า ครูประจำชั้นและผู้ปกครองมีความเห็นตรงกัน คือ

1. ด้านการเรียน คุณลักษณะที่สำคัญมากได้แก่ ความขยัน ความตั้งใจ ความรับผิดชอบ ความอยากรู้อยากเห็น และกล้าถามครู
2. ด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ การมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักป้องกันและรักษาสุขภาพส่วนตนและส่วนรวม
3. ด้านเศรษฐกิจ การรู้จักใช้ รู้จักดูแลรักษาสິงของทรัพย์สินสมบัติ
4. ด้านอุปนิสัย บุคลิกภาพ ได้แก่ มีคุณธรรม มีความรักใคร่สามัคคี รับผิดชอบต่อหน้าที่ เชื้อมั่นและศรัทธาในศาสนา
5. ด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว ได้แก่ การรักใคร่และใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่และญาติพี่น้อง
6. ด้านพลเมืองดีของชาติ ได้แก่ การเคารพกฎหมาย ภูมิใจ รักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ในการศึกษาเปรียบเทียบความวิตกกังวล ความต้องการผลสัมฤทธิ์ และความรู้สึกรับผิดชอบ ของเด็กไทยเชื้อสายไทยโดย วรณี รักธรรม (2523) พบว่า ความรู้สึกรับผิดชอบนั้น เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่กระทำด้วยความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ และประพฤตินอนอยู่ในกฎของศีลธรรมและหลักธรรมอีกด้วย และโดยเฉพาะความรู้สึกชอบนั้น เพศหญิงจะมีสูงกว่าเพศชาย เพราะผู้ปกครองมุ่งหวังและฝึกเพศหญิงในงานบ้านงานเรือนตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ พุสดี จิรวณิช (2526) ที่ได้ศึกษาพัฒนาการด้านการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ตามคุณลักษณะค่านิยมพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดสำนักงานการศึกษา ในเขตการศึกษา 1 พบว่า

พัฒนาการด้านการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความแตกต่างกันในเรื่องการนั่งตนเอง ความรับผิดชอบ การประหยัดและออม การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย โดยนักเรียนหญิงมีพัฒนาการด้านการให้เหตุผลทางจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย สำหรับ อภิลิทธิ วงษา (2516) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกรับผิดชอบ การปรับตัว และลักษณะความเป็นผู้นำ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในเขตเทศบาลเมืองตาก พบว่า นักเรียนหญิงจะมีความรู้สึกรับผิดชอบมากกว่าเพศชาย

สุนทร โคมิน และ สนิท สัมครการ (2522) ได้ทำการศึกษาเรื่องค่านิยมและระบบสังคมไทย ในส่วนของทัศนคติเกี่ยวกับการพูดความจริง จากคำกล่าวที่ว่า "การพูดตรงไปตรงมา เป็นสิ่งที่ดีที่สุดเสมอ" ปรากฏว่า ตัวอย่างประชากรส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้อง ก็ยอมแสดงให้เห็นทางหนึ่งว่า โดยหลักการหรืออุดมคติแล้ว การพูดความจริงต่อกัน ไม่ว่าในกรณีใด ๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ดี เป็นการแสดงความจริงใจต่อกัน แต่เมื่อพิจารณาตามเพศจะพบว่ามีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย คือเพศหญิงสนับสนุนคำกล่าวนี้น้อยกว่าเพศชาย (37.50 และ 54.90 % ตามลำดับ) เสียงส่วนใหญ่ของเพศหญิงแสดงออกในทางกลาง ๆ คือ "ไม่ทราบ/แล้วแต่กรณี" (45.80 %) อย่างไรก็ตามเพศหญิงที่ไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้อีกมีเปอร์เซ็นต์ต่ำกว่าเพศชาย (16.70 % และ 17.20 %) ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า เพศหญิงมีได้นิยมการพูดปดมากกว่าเพศชาย หากแต่วัฒนธรรมส่วนของเพศหญิง และสภาพความจริงในชีวิตของเพศหญิงในหลายกรณี ได้ทำให้เพศหญิงไม่อาจพูดความจริงอย่างตรงไปตรงมาเหมือนกับเพศชายได้ ในเรื่องความแตกต่างอันเป็นผลมาจากเพศยังมีงานวิจัยที่สอดคล้องกัน คือ งานวิจัยของ สมาน ชาลีเครือ (2523) ที่ได้ศึกษาค่านิยมเชิงสังคม เรื่องความซื่อสัตย์ โดยตัวอย่างประชากรในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีค่านิยมเชิงสังคมและความซื่อสัตย์แตกต่างกัน

จากงานวิจัยของ วรณี รักธรรม ผลดี จิรวรรณกิจ สุนทรี โคมิน และ สนิท สัมครการ รวมทั้ง สมาน ซาลีเครือ ในเรื่องของการรับผิดชอบ การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ทศนคติเกี่ยวกับการพูดความจริง และค่านิยมเชิง สังคม เรื่องความซื่อสัตย์นั้น สามารถสรุปได้ว่า ในเรื่องเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยเพศหญิงจะมีการรับรู้และปฏิบัติในเรื่อง เหล่านี้ได้ดีกว่าเพศชาย ซึ่งก็สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยพร วิชชาวุธ (2531) เรื่องพฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน โดนได้ศึกษาตามแนว ทางจิตวิทยา พบว่า ด้านความรู้สึกว่าตนเองมีค่าน่าภาคภูมิใจและความสำเร็จใน ชีวิตการงาน เพศหญิงจะประเมินความน่าปรารถนาในระดับสูงกว่าเพศชาย และ ให้ความสำคัญมากกว่าเพศชาย ส่วนด้านความน่าปรารถนาของผลกระทบและความ เป็นไปได้ของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพศหญิงจะมีการรับรู้ได้ดีกว่า กล่าวโดย สรุป เพศหญิงมีศักยภาพที่จะทำพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกที่ควรมากกว่าเพศชาย และใน บรรดาพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูกไม่ควรทั้งปวง เพศชายจะมีศักยภาพที่จะทำมากกว่า เพศหญิง

ชูชีพ อ่อนโคกสูง (2516) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับคุณธรรมแห่ง พลเมืองดี โดยศึกษาเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2515 พบว่า นักเรียนได้จัดคุณธรรมแห่งพลเมืองดีด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้ คือ คุณธรรม ด้านความซื่อสัตย์มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือคุณธรรมที่เกี่ยวกับการเรียน คุณธรรมที่มีต่อศาสนา คุณธรรมด้านมนุษยธรรม คุณธรรมที่มีต่อผู้อื่น คุณธรรมที่มี ต่อตนเอง ตามลำดับ และยังพบว่านักเรียนชายกับนักเรียนหญิงมีคุณธรรมแห่ง การเป็นพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน เด็กที่มีผู้ปกครองรับราชการ ค้าขาย และ อาชีพอื่น ๆ ก็ไม่พบว่าแตกต่างของคุณธรรมแห่งการเป็นพลเมืองดี

ในด้านของการอบรมเลี้ยงดูนั้น วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2517) ได้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักและแบบควบคุม กับ ความเอื้อเฟื้อและความมีวินัยทางสังคม พบว่า เพศหญิงจะถูกควบคุมมากกว่า

เพศชาย และการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักเพศหญิงก็ได้รับมากกว่าเพศชาย เมื่อพิจารณาถึงความเอื้อเฟื้อและความมีวินัยทางสังคม พบว่า นักเรียนหญิงมีความเอื้อเฟื้อและความมีวินัยทางสังคมมากกว่าเพศชาย แต่ สมเกียรติ สมบุญ (2523) ได้ศึกษาอิทธิพลของการเลี้ยงดูที่มีต่อคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เด็กที่พ่อแม่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย และอาชีพรับราชการ มีคุณธรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ อุบลรัตน์ โพธิโกศล (2522) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและความซื่อสัตย์ของเด็กไทย พบว่า ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกัน จะมีรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูไม่แตกต่างกัน รวมทั้งนักเรียนก็มีความซื่อสัตย์ไม่แตกต่างกัน

รัตนา ฉากฉลัก (2529) ได้ศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบให้การคุ้มครองมากเกินไป พบว่า ลักษณะการอบรมการเลี้ยงดู 3 แบบ ไม่มีความแตกต่างกันในมโนทัศน์ทางจริยธรรม 7 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา ด้านเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง และด้านความอดทนอดกลั้น มีเพียงด้านเดียวเท่านั้น คือด้านความมាំเห็นแก่ตัว โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีมโนทัศน์ด้านนี้สูงกว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองให้การอบรมเลี้ยงดูแบบคุ้มครองมากเกินไป

ในส่วนของความสำนึกต่อชาตินั้น สุวรรณ กุลวิจิตรรังษี (2520) ได้ศึกษาความสำนึกต่อชาติ ของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความสำนึกต่อชาติในระดับสูง นักเรียนชายมีขีดความสำนึกต่อชาติไม่สูงกว่านักเรียนหญิง และนักเรียนมีความสำนึกต่อสัญลักษณ์ของชาติ ความเป็นชาติ พระมหากษัตริย์ ศาสนา และ

วัฒนธรรม สูงกว่าความสำนึกทางการเมือง แต่สำหรับ วิชิต ประสมปลื้ม (2518) ได้ศึกษาความสำนึกทางการเมือง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองระดับปานกลาง นักเรียนหญิงมีคะแนนความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองดีกว่านักเรียนชาย ในส่วนของทัศนคติทางการเมือง พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นกลาง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิงกลับพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน

สายทิพย์ สุกดีพันธ์ (2524) ได้ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชน โดยได้ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครโดยเฉลี่ย มีระดับความสนใจทางการเมืองค่อนข้างต่ำ มีระดับความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองค่อนข้างสูง และมีความไว้วางใจทางการเมืองในระดับปานกลาง ในเรื่องเดียวกันนี้ สกนธ์ จันทรักษ์ (2528) ได้ศึกษาผลการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเยาวชนที่ผ่านการศึกษาอบรมจากศูนย์เยาวชนตำบล กับเยาวชนที่ไม่ผ่านการอบรม ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนที่ผ่านการศึกษาอบรมจากศูนย์เยาวชนตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพศชาย มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยมากกว่าเยาวชนที่ไม่ได้ผ่านการอบรม แต่สำหรับเพศหญิง เยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เยาวชน มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกับเยาวชนที่ไม่ผ่านการฝึกอบรม สำหรับ สุนันท์ อังเกิดโชค (2529) ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของประชาชน ที่มีต่อบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่เป็นตัวแทนสะท้อนผลประโยชน์และความเดือดร้อนแทนตน แต่ไม่ได้เข้าใจไกลไปถึงบทบาทหน้าที่และกระบวนการทางด้านนิติ

บัญญัติ อันได้แก่ การออกกฎหมาย และการตรวจสอบควบคุมการปฏิบัติงานของ
รัฐบาลเป็นสำคัญ และประชาชนมีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางลบ ซึ่ง
สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยวัฒน์ รัฐขจร (2522) ที่ได้ศึกษาความเข้าใจ
ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โคนได้ศึกษาเฉพาะ
กรณีประชาชน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ที่พบว่า ประชาชนมีความรู้
ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และความกระตือรือร้นใน
การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองค่อนข้างต่ำ

การพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีนั้น ครูนับว่ามีบทบาทโดยตรง
และสำคัญในการพัฒนา ดังนั้นกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2523)
ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมที่เหมาะสมกับครู การปรับแก้
พฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่เหมาะสม วิธีการปลูกฝัง รวมทั้งลักษณะของค่านิยม
ทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังในห้องเรียน ผลการศึกษาพบว่า มีครูจำนวนร้อยละ
85 มีค่านิยมด้านพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมาะสม พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
ของครูส่วนใหญ่เป็นด้านการแต่งกายและการตรงต่อเวลา ซึ่งจะพบมากในครู
ชายมากกว่าครูหญิงและพบในครูที่มีอายุน้อยมากกว่าครูที่มีอายุมาก ในด้าน
การปรับแก้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน พบว่า ครูมีการปรับแก้ประมาณ
ร้อยละ 25 ของจำนวนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน ส่วนใหญ่เป็น
การปรับแก้ในด้านการตรงต่อเวลา ด้านระเบียบวินัย มารยาทและด้านการพูด
สำหรับวิธีที่ครูใช้ในการปลูกฝังค่านิยมทางด้านจริยธรรม และลักษณะของ
จริยธรรมที่ครูควรปลูกฝังในห้องเรียนพบว่า ครูใช้การบอก การแนะนำมากที่สุด
เฉลี่ยประมาณร้อยละ 11.52 ของจำนวนครูในกลุ่มตัวอย่าง ส่วนวิธีการอื่น
เช่น การให้สังเกตพฤติกรรมต้นแบบ ปรากฏว่าครูใช้น้อยมาก ส่วนค่านิยมที่
ครูปลูกฝังในห้องเรียน ครูปลูกฝังด้านความรับผิดชอบและระเบียบวินัยมากกว่า
จริยธรรมด้านอื่น ๆ สำหรับ นพวรรณ มายะการ (2529) ได้ศึกษาบทบาท
ของครูตามการรับรู้ของตนเอง ในการปลูกฝังค่านิยมพึงประสงค์ให้แก่ นักเรียนชั้น

ประถมศึกษา ในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ครูมีบทบาทในการในการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีวินัยในตนเอง การมีสำนึก และ การประหยัดให้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ พบว่าครูเพศหญิงและเพศชายมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีวินัยไม่แตกต่างกัน แต่บทบาทในการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีสำนึก และด้านการประหยัดกลับแตกต่างกัน โดยครูเพศชายจะมีการปลูกฝังมากกว่าครูเพศหญิงทั้งสองด้าน สำหรับมโนทัศน์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยของครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา บังอร หงสพัก (2529) ได้ศึกษาพบว่า ครูส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจหรือมโนทัศน์ถูกต้อง และครูสังคมศึกษาเพศชายกับเพศหญิง โดยส่วนรวมแล้ว มีความรู้ความเข้าใจหรือมโนทัศน์ไม่แตกต่างกัน

ลักขณา ธรรมไพโรจน์ (2525) ได้ศึกษาการปรับพฤติกรรมไม่กล้าแสดงออกโดยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า วิธีการกลุ่มสัมพันธ์สามารถแก้พฤติกรรมไม่กล้าแสดงออกของนักเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เมตตา จินดารักษ์ (2524) ที่ได้ใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความสามารถในการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พบว่า กิจกรรมที่สร้างขึ้นช่วยให้นักเรียนสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น และวาริ นิคาลภัทรคุณ (2530) ได้ทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า หลังการทดลอง นักเรียนมีเจตคติทางสันติภาพสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง ภายหลังการทดลองไม่แตกต่างกัน

สำหรับเรื่องความคิดเห็นของคนไทย เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีนั้น วัลลภ พุ่มพวง (2514) ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทย ในจังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว อายุ 20 - 21 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยมีได้ศึกษาต่อในชั้นสูงขึ้น พบว่า คนไทยในกลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความคิดเห็นไม่ถูกต้องในเรื่องค่า

นิยมและคำสั่งสอนของศาสนา เรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมือง และความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย มีเพียงเรื่องเดียวที่มีความเห็นถูกต้อง คือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ในส่วนของคะแนนปรากฏว่า คะแนนเฉลี่ยโดยรวมเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทยกลุ่มตัวอย่าง ระหว่างเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน แต่จะแตกต่างกันในส่วนย่อย เรื่องความคิดเห็นเสรีเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี โดยคะแนนเฉลี่ยของเพศชายจะสูงกว่าเพศหญิง สำหรับ สุจิตรา จันโทภาส (2533) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ด้านประชาธิปไตย ในการศึกษาภาคบังคับ ผลการศึกษานพบว่า ผู้เชี่ยวชาญต้องการให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพ กระบวนการประชาธิปไตย บทบาทและหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตย

การพัฒนาทัศนคติความเป็นพลเมืองดี เป็นการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่นักเรียน โรงเรียนประถมศึกษาจึงมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ จากงานวิจัยข้างต้น พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาล้วนใหญ่จะมุ่งพัฒนาคูณลักษณะในด้านความซื่อสัตย์ การช่วยเหลือกัน ความเมตตา กรุณา ด้านคุณธรรมและด้านการเมืองการปกครอง เป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของผลการเรียนรู้ นักเรียนเพศหญิงจะมีผลการเรียนรู้สูงกว่าเพศชาย รวมทั้งการรับรู้และการปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้อง โดยเพศชายจะมีศักยภาพที่จะทำในเรื่องที่ผิด ไม่ถูกไม่ควรมากกว่าเพศหญิง ในกระบวนการพัฒนามโนทัศน์นั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ จะใช้วิธีบอกและการแนะนำให้แก่นักเรียนเป็นส่วนใหญ่

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าความเป็นพลเมืองดีได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากนักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ หลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี และการศึกษาถึง

บทบาทและหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อต้องการให้การศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนามโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีให้แก่นักเรียนได้อย่างเต็มที่ตรงตามความมุ่งหวังของทุกฝ่ายที่วางไว้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย